

PROTOSCRIPTA
K PŘEDNÁŠCE DOC. HOSKOVCE
ZAHRNUJÍCÍ PŘEDMĚTY:

- BA111 PROSEMINÁŘ JAZYKOVĚDNÝ
 - OJ107 PŘÍSTUPY K JAZYKU
- ROMIA001 ÚVOD DO JAZYKOVĚDY

Zápis a úprava textu: Adam Kovář

Doc. Hoskovcem neautorisováno.

OBSAH

Obsah.....	2
Seznam zkratek	2
Varování na úvod	3
Historický exkurs	4
Abstraktní systém vs. konkrétní texty	8
Věta	10
Faidros	13
Predikace	16
Větné vztahy.....	17
Definice VČ.....	21
Podmět.....	22
Morfologická dispozice pro syntaktickou roli.....	24
Defektnost dispozice některých LJ.....	27
Syntagma a paradigma	33
Aktuální členění větné (AČV).....	38
Prostředky pro vyjadřování rozdílu v AČV	42

SEZNAM ZKRATEK

x – ale;
→ – tudíž, tedy, z toho vyplývá ap.
? – otázka;
pt – předmět;
ý/á/é – který, která, které (a další pádové koncovky podobně);
ktg. – kategorie;
ptž – protože;
vl. pozn. – vlastní poznámka (= poznámka A.K.);
S. – Sokrates;
F. – Faidros;
LJ – lexikální jednotka/-y;
VČ – větný člen/větné členy;
lat. – latinsky;
č. – česky, čeština ap.;
ap. – a podobně;
srov. – srovnej;
slk. – slovensky, slovenština;

VAROVÁNÍ NA ÚVOD

- Jedná se o proto-scripta k přednáškám doc. Hoskovce, ten však nemá kdy napsat je sám, proto je nutno podotknout, že následující text zachycuje, jak Adam Kovář (ne-/)porozuměl přednáškám doc. Hoskovce.
- Přičemž se jedná o písemné zachycení Hoskovcova mluveného slova, tedy (v duchu poznatků z četby Faidra): buď opatrný, čtenáři!
- A nakonec: znalost tohoto textu neznamená nutně úspěch u zkoušky. Text si klade za cíl podat studentům pomocnou ruku při přípravě na zkoušku.

7. 10. 2009

1. hodina

Filologie

- skrze jazyk poznáváme svět lidský;

Lgv. – vzniká snahou vymanit se z filologie (během 19. stol.), být samostatnou vědou;

Hosk. – vkládá lgv. zpět do filologie; jak toho docílit... během semestru zjistíme;

Jazykověda je triviální... viz níže.

Nejen jednoduché, v běžném smyslu, ale viz pozdně antické a středověké trívium.

Starší verze níže:

HISTORICKÝ EXKURS

25.9.2007

Časové vymezení: trívium a quadrívium = antické dědictví ve středověku.

Nižší fakulta: artistická – filosofická; odtud titul → magistr (mistr).

Ars – dovednost, technika (nikoliv *scientia*, věda).

Trívium: věci triviální. Trénink: práce s jazykem.

1. GRAMMATICA – normativní podoba jazyka, tvarosloví; (*gramma* <γραμμα> – řecky *písmenko*, a taky „Rudé právo“ na Kubě);

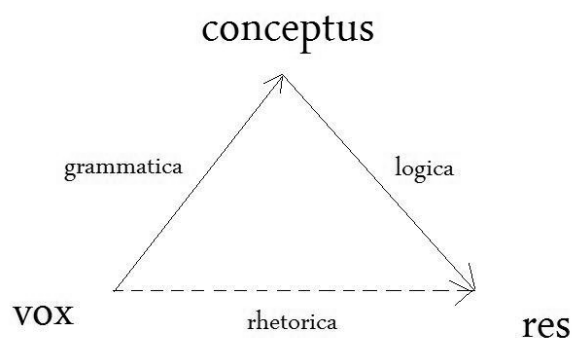
2. LOGICA (dialektika) – sylogismy;

- snaha odpoutat své výpovědi od přímé vazby ke světu;
- uvědomění si slov;
- učí vyvozovat;

3. RHETORICA – použití slov k tomu, abychom pohnuli věcmi (resp. k tomu abychom pohnuli lidmi, aby pohnuli věcmi), abychom někoho uměli přesvědčit.

(Trívium = trojcestí.)

Srov. s přednáškou *Práce se znakem.ppt*, s. 7: scholastické schéma označování:

Absolvováním sedmery svobodných umění → titul magistr.
Pak zápis na vyšší fakultu (teologie, medicína, právo) → titul doktor.

Quadrivium – trénink: schopnost vidět vztahy a souvislosti. Ve všech čtyřech vědách jsou hlavním předmětem zkoumání *poměry*.

1. ARITMETIKA – zkoumá jednorozměrné (poměr čísla k číslu);
2. GEOMETRIE – zkoumá dvourozměrné (poměr čísla k objemu, ploše...);
3. ASTRONOMIE – navíc pohyb... trojrozměrné objekty v pohybu, rychlosti;
4. HUDBA – pohyb ve dvou rozměrech: melodie (intonace) a rytmus.

(Quadrivium = čtyřestí.)

Vyšší fakulty: společné – práce s jazykem jako výklad textů (hermeneutika);

- konfrontace *kanonických textů a skutečnosti* (jako Mathesius má protiklad *řeči a skutečnosti*);
- casus (nějaký pří-pad) vs. soubor kanonických textů;
- doktor příslušné vědy musí umět vybrat příslušný text, který k příslušnému konkrétnímu případu náleží;

Právo: soubor textů: zákony, skutky/skutečnosti;

- nutnost dokázat; nutnost najít patřičný zákon;
- zákon = nástroj k něčemu; dobírání se spravedlnosti.

Medicína: soubor textů obsahujících popisy nemocí a způsoby léčby...

- text (zde) = uznávaný postup diagnózy a léčby;
- vyšetření = hledání indicií ke správnému popisu;
- právní zodpovědnost lékaře není za uzdravení, ale že léčil v rámci *lěge artis*.

Teologie: soubor textů různých;

- zjevená pravda;
- uznávané postoje, dogmata;
- určitá hierarchie textů (např. patristika vykazuje jinou autoritu než evangelia ap.).

Texty jako prostředek pro:

- zjednání spravedlnosti (právo);
- uzdravení (medicína);
- spása (teologie);

Nižší fakulty: práce s jazykem;

Vyšší fakulty: srovnání textů se skutečností.

Kant: • *Základy metafysiky mravů*.

- o potřebě metafysiky mravů jako samostatné vědní disciplíny;
- Kant vychází z určitého třídění věd (synonyma: *věda – filosofie*);

- rozdíl mezi přírodními vědami a společenskými vědami;
- logiky, fyzika, etika: od Řeků;
- rozum se zabývá:
 - sám sebou (logika);
 - nebo něčím mimo (fyzika, etika);
- dělení se neděje podle povahy předmětu x podle povahy zákonů, které chování předmětu řídí;
- zákon přírody (nutnosti) a svobody;
- fyzika: zákony nutnosti;
- etika: zabývá se předmětem, sleduje zákony, jimiž se ty předměty řídí;
- ty zákony jsou zákony svobody;
- ví se, že se něco *má*, že je tu zákon, a je na účastníkovi, jestli ten zákon poslechne nebo ne;
- rozdíl: poznání z čistého rozumu vs. poznání opřené o empirii;

Fyzika: z empirie;

- přírodověda: v podobě chemie, fyzika nutnost... a co je z rozumu matematika;

Etika: neempirická etika (info za předmluvou Kanta);

- nutnost gramatika;
- lhostejno zda: *abysem*, nebo *abych*;
- prostor pro neposlušnost k spisovné normě;
- spisovnost ani pravopis není příkladem nutnosti;

Systém jednoho jazyka mě může nutit myslet na něco, na co v jiném jazyce nemyslím.

Systém jazyka je spojen s nutností, která dává volbu (přičemž volbu dává až text).

Systém jazyka – nutnost vs. konkrétní texty – volba.

Černá a bílá v č. vs. v lat.

Ater - černá bez lesku, tedy matná.

Niger - není vyloženě lesklá, ale není to popřeno.

Toto dělení je v latině jen u černé.

Jiné dělení u bílé:

Albus - bílá bez lesku, tedy matná.

Candidus - bílá lesklá (zářivě bílá), není to ale základní slovo, je uvnitř latiny (v rámci systému latinského jazyka) slovem motivovaným, srov. horký kandidát - rozpálený do běla ;-)

Niveus - sněhový, sněhobílý. Opět slovo motivované, odvozené od slova sních (*nix, nivis, f.*)¹.

V č. je to jiné: mohu říci leskle nebo matně černá nebo bílá. Tím ale rozšiřuju hodnotu znaku dalším znakem.

<i>Kéž by přišel.</i>	někdo tu není
	přeju si, aby tomu tak nebylo.
= NESKUTEČNOST	

<i>Kéž by byl přišel.</i>	v oné době tam kdosi nebyl
	přál jsem si, aby tam byl.
= NESKUTEČNOST V MINULOSTI	

<i>Utinam</i>	<i>veniat</i>	konjunktív	PRAES.
	<i>veniret</i>		IMPF.

¹ *Niveus* – maskulinum sněhově bílý. A *nivea*? ... ;-)

	<i>věnerit</i>	konjunktív	PERF.
	<i>věnišset</i>		PLUSQUAMPERF.

volba	ted'	byla uskutečnitelná	SPLNITELNÁ	V PŘÍTOMNOSTI
		nebyla uskutečnitelná	NESPLNITELNÁ	
	tehdy	byla uskutečnitelná	SPLNITELNÁ	V MINULOSTI
		nebyla uskutečnitelná	NESPLNITELNÁ	

- srov. pozdrav *Na shledanou* při odchodu z vězení (= nutnost abstraktního jazykového systému);

abstraktní systém	konkrétní texty
NUTNOST	VOLBA
<i>k němu</i> (nikoliv <i>k jemu</i>) vs. jiná synt. struktura ²	<i>abysem</i> vs. <i>abych</i>

² *K jemu podobným si neberem servítky.* (*Jemu podobný* vs. *k němu.*)

ABSTRAKTNÍ SYSTÉM VS. KONKRÉTNÍ TEXTY

3.10.2007

Existují NORMY, ZÁKONY.

Ty normy umožňují soudit/posuzovat.

Ostatní kolem nás rozpoznají, že ctíme normu či že jsme normu porušili.

Oněch norem, zákonů můžeme klidně *nedbat*.

Ovšem i ono *nedbání* má svou hodnotu. I ono je posuzováno. Ostatní kolem nás si něco ne/pomyslí, v případě že normu porušíme...

Intuitivně rozpoznáme: ZDVOŘILOST – soubor pravidel, jak se máme chovat.

Souvisí to s *dvorem*.

Versaillské prostředí ludvíků... hnusné prostředí hnusných vztahů.

Mocenské vymezování velkého množství lidí.

Zdvořilost sloužila k tomu, abychom se vymezili → k tomu patří: protokol, oblečení, etiketa (kdo koho zdraví ap.).

S tím souvisí jazykové chování: komu říct *ne* jako *ne*, komu říct *ne* jako *možná*, a komu říct *ne* jako *ano*.

Gestikulace: i v gestikulaci pravidla, normy, na co si dávat pozor... (Nepřístupnost, nesouhlas překřížených paží ap.)

Vymezování se děje v jistém společenském kódu.

Tykání, vykání (kdyby nastala v č. změna tykání ve vykání či obráceně během hovoru, bylo by to velmi příznakové...).

Francouzština je k tomuto rozdílu jinak citlivá. Z vykání se přejde do tykání během hovoru. = Projev sympatie: situace to nabídla.

Při dalším setkání se opět zdvořile vyká.

(Italština: vykání = onakání...)

Tato vyučovací hodina = žánr.

Víme dobře, jak to porušit.

Komunikace se děje v textech.

Konkrétní texty jsou např.

Starší texty... (Jak to ti lidi mohli číst? Jak to ten autor mohl napsat?)

Takový text je určen jinému čtenáři než dnešnímu...

Žánrové zařazení: kdo na koho etc.

Telefonní seznam, sonet... = žánr.

VÝZNAM	SMYSL
abstr. systém	konkr. texty

Oboje se to vztahuje k otázce:

O čem ten jazykový výraz je, co popisuje?

Lat. *candidus* vs. č. *kandidát*;

- souvislost přes SMYSL;
- *tōga candida* = zářivě bílé oblečení, které na sebe bral mladý muž při vstupu do společnosti (do prostředí, které mu bylo doposud uzavřené); uchází se o přijetí v oné společnosti... uchazeč, *kandidát*.

Srov. situační ukotvení textu:

On byl celý v bílém = šel na vojnu. (19. stol. – autorka Gabriela Preissová);

vs.

Ona byla celá v bílém = vdávala se (i dnes).

Je to stejný jazyk? Nebo jsou to dva různé jazyky?

Kam s tím? Co s tím?

Řešení?

Abstraktní systém jazyka: VĚTA.

Konkrétní texty: VÝPOVĚĎ.

(Konkrétní text – i mluvený – v sobě zahrnuje i promluvy.)

VĚTA – jednotka nejsložitější.

Může sama sebe zvětšovat (viz např. Hrabal: • *Taneční hodiny...*).

VÝPOVĚĎ – jednotka elementární.

Je už sama konkrétním textem x nedá se zmenšovat.

Dá se nahradit gestem, víme o tom x nebudeme z toho dělat senzací...

Pro porozumění textů bude pro nás důležité říci, že sled výpovědí patří k sobě, že dohromady dávají něco...

Zde bude rozhodujícím kritériem SMYSL.

Jestli se mi podaří dát dohromady SMYSL té výpovědi...

Pudeš s náma do kina?

Musím se učit.

V pozadí je znalost spousty norem.

Odpověď: *Ne.* – silně zatíží lidské vztahy. Může vyvolávat otázky jako: *Co proti mně má?* ap.

→ Řeknu raději důvod;

Odvolání na situační ukotvení, zde přítomný svět: strach ze zkoušek → pak je rozhovor pochopitelný.

Výpovědi, které se OBSAHOVĚ překrývají hezky:

Nevíš, kolik je hodin?

Vím.

Došlo zde k porušení norem.

Nebo nalezneme možné situační ukotvení:

Jdete za zábavou, do půlnoci máte být doma.

O půl třetí ráno matka sedí v kuchyni a ptá se vás... říká tím: *Uvědomuješ si, co se stalo?!*

Odpovědí *Vím*, říkáte: *Uvědomuju.*

Je to stejná posloupnost výpovědí? Nebo něčeho jiného?

(Vl. pozn. je to rozdílný smysl...)

Ten nově vyvolaný smysl tam byl už na začátku.

Předpokládáme smysl tak moc, že chybu v nedorozumění hledáme v sobě.

VĚTA

17.10.2007

abstr. systém vs. konkr. texty;

věta vs. výpověď;

věta – jednotka maximální, komplexní na straně abstr. systému;

výpověď – jednotka nejmenší na straně konkr. text.

Existují různé definice věty; např.

- věta = POLE syntaktických a sémantických vztahů;
- co to znamená?
- *vztah*: čeho? k čemu? mezi čím?
- → POLE *vztahů* mezi pojmenovávacími jednotkami (nikoliv mezi slovy³);
- POLE = (nejen metafora x užití/označení pro) struktury, které jsou *souvislé* a *uzavřené* (omezené);
- *souvislost*: z každé PJ se můžu po té síti vztahů dostat k jakékoli jiné;
- nestane se, že by ve větě byl jeden soubor propojovaných jednotek, pak díra, a druhý soubor;
- viz vokativ: Karle, přepni to! Karle nepatří do věty, samostatný člen;
- *uzavřenost* (omezenost): nestane se, že ty vztahy mezi jednotkami vedou dál a dál; není tam potenciální nekonečnost; věta je uzavřená (omezená);
- důl.: když očekáváme větu, očekáváme uzavřenost („nevhodný?“ příklad A.K.: Hrabal • *Taneční hodiny*...);
- nebudeme vidět větu v něčem, co je nesouvislé či neuzavřené (neomezené);

Pro přehlednost ještě jednou totéž v tabulkách:

vztahy	MEZI ČÍM?	mezi autosémantickými LJ-ami	
	Mathesius	1. akt pojmenovávací (slovník)	2. akt usouvztažňovací ⁴ (gramatika)

pole	CO TO JE?	vztahová struktura	z ní vytáhneme 2 rysy:
	1. uzavřenost	„nevyčuhují“ z toho pole žádné vztahy ven	vedlejší věty nejsou uzavřeny → nejsou to věty;
	2. souvislost	od jedné LJ se po vztazích dostanu k ostatním	

- cíl: vykládat jazykové útvary pouze z jejich jazykové skutečnosti; některé jazykové útvary jsou vidět velmi dobře, a sice z formy; jiné hůře, je třeba se to naučit vidět;

A je na B.

A – subst. v nom.

³ Neujasněnost pojmu *slovo*. Proto jiný pojem: pojmenovávací jednotka (PJ).

⁴ Pro náš výklad si řekněme, že se nejdříve *pojmenuje*, a pak teprve *usouvztažní* (v reálu se ty akty dějí současně).

B – subst. v ak.

Někdo je na holky, jiný zase na vdolky.

Ten papír je na psaní.

Ta utěrka je na nádobí.

Vona je na peníze.

Ta krabička je na bonbóny vs. Naše dcera je na bonbóny.

Struktura stejná, přesto jsou ty věty různé.

Krabička: věta mluví o dispozici k určení, vztah potenciální, pasivní.

vs. žádná dispozice, žádné předurčení x aktivní vyhledávání;

- vztah pasivní dispozice vs. vztah aktivního vyhledávání, usilování;
- toť rozdíl, kdy při jedné stejné podobě syntaktických vztahů máme různé vztahy sémantické;
- jak x poznáme, co je na co?
- nějak jsme to vycítili, když jsme se párkrát v životě „sekli“ a pocítili sankci: vypadali jsme jako troubové (toť úhel pohledu, který rezignuje na řádný rozbor, toť nebereme!);
- tedy: rys pasivní dispozice se uplatňuje, když není přítomen rys osobnosti, nadání osobností, schopnost samostatného rozhodování ap.
- zkuste další příklady, uvidíte, že to funguje;
- jde si s tím hrát, jde to zneužívat;
- *Ty seš tady akorát na kopírování a vaření kafe.* Odnímám té osobě rys osobnosti.
- Kopírování zvládne kopírka, vaření kafe zvládne automat/kávovar.
- *To auto je na studentky obecné jazykovědy.* (Auto-upír. Srov. film • *Upír z Ferratu.*)
- Dodání rysu osobnosti původně neživému předmětu.

→ vztahy, které nejsou vidět x také existují budeme zkoumat pomocí sémantických rysů.

Úkol:

Který z těchto ovladačů je na klimatizaci?

Jedná se v této větě o aktivní, nebo pasivní dispozici?

Co všechno bude podle výše zmíněné definice věta?

Po válce v šest u Kalicha.

Je to věta?

Jde o vztahy mezi pojmenovávacími jednotkami?

Jaké jsou tam pojmenovávací jednotky?

válka, šest, Kalich;

A co jednotky: *po, v, u*?

Zatím jsme PJ nedefinovali...

Můžeme *po, v, u* zatím brát jako exponenty jistých syntaktických vztahů.

Co souvislost?

Dá se dojít od jedné jednotky k další jednotce po jednotlivých vztazích?

To bude problém...

Ta souvislost až přidáním členu: *být někdy – někde – za nějakých okolností.*

+ ještě: *já*, nebo je možné dodat *ty*...

je možné dodat leccos, ale vždy tak, že dodaná jednotka má schopnost se spojit s ostatními, pak teprve dostaneme souvislost, a tím taky větu;

→ samo o sobě to věta není, až když tam něco přidám, je to věta (podle podané definice!);

A co třeba výraz: *černá kočka*?

Omezené to je.

Je to souvislé? Vidíme ji. Projevuje se v kongruenci: není tam *černý kočka*;

Podle podané definice to věta je.

Námítka po *informační sdělnosti* vět (např. *Kočka. Auto!*): Požadavek informační sdělnosti ve větě není šťastné řešení. Informační sdělnost hledíme až v konkrétních textech.

Toť nějaká cesta.

Jiná cesta je vymyslet jinou definici.

JednosLOVNÉ věty (resp. „jednOPOJMENOVAJÍCNEJEDNOTKOVÉ“ věty):

Prší. Sněží. Vztyk! Hymbajs! Hybaj!

vs.

Budem ještě čekat? Ne, jde se.

Ticho! Natáčí se.

Zhasínáme. Spí se.

PJ je zde *spí...*

Ono *se* je způsob, jak vyjádřit, že ten predikát nemá podmět.

→ **Přidáme k definici věty: vyžadujeme u věty, že obsahuje predikát;**

- jinými slovy: jako konstitutivní prvek požadujeme predikaci;
- (ono *Natáčí se, Spí se.* je **rekci**⁵; výzva: žádný podmět nehledej).

Hráli. – musím vědět kdo. Na otázku *Kdo?* musím být s to odpovědět, jinak vypadám jako blbec.

Hrálo se. – nemusím vědět kdo.

Vaše žádost se vyřizuje. – nelze se ani zeptat, kdo ji vyřizuje;

podmět je žádost x stále chybí konatel; (podmět vs. konatel – rozdíl!)

Jestlipak takto upravená (výše uvedená) definice vyhovuje školským příkladům vět?

VĚTA – taky jakýmsi způsobem *mluvená* i *psaná* (nekonzistentně řečeno).

Součástí věty je zcela přirozeně i zvuk; že něco je věta poznáme díky tomu, že to něco sleduje konkrétní zvukové charakteristiky.

Např. telefonní číslo – intonační linka; jasně naznačeno, že po třetím trojčíslí je konec.

Řada čísel pojmána jako věta.

Umožňuje např. kontrast **29** (tedy nikoliv 28, 27 ap.); **29** (tedy nikoliv 39, 49 ap.).

Věta – do velké míry vytvořena zvukovým obrysem (intonačními prostředky).

Důležité, bezohledu na to, že se v našich zeměpisných šířkách nezaznamenává.

(V anglických textech je prosódie naznačena tak, že slovo, na kterém je větný přízvuk se zaznamená kursívou.)

Mnoho přístupů v dějinách zkoumání jazyka toto označuje již za konkr. PROMLUVU.

V této teorii tuto charakteristiku dáme do systému. Tedy i VĚTA má svou intonaci (nejen PROMLUVA).

⁵ Není zde užití toho termínu *matoucí, zavádějící*?

24.10.2007

FAIDROS

O čem ten text (*Faidrós*) je?

Je to o homosexualitě? Není.

Je to o pederastii? Ano.

Pederastie – určitá norma chování;

- máme co do činění se zvl. světem, ý se vylučoval tím, že mužská část společnosti se vydělovala;

Srov. nadpisy: o lásce; dialogos erotikos;

O čem ještě je? dialogos etikos: o mravech;

: o rétorice (o pochopení), duši, kráse; o mravní zodpovědnosti intelektuálů;

- ten text zavádí do ř. jazyka poprvé slovo filosof (nikoli filosofie) – 278d;
- kdy jindy se podaří vystopovat první užití slova?
- mluví se tam o sofistech;

Platón – první filosof, ý píše, a je zvláštní, co píše;

- zlomky před Sokratovských myslitelů: pasáže, větičky, sebrané z různých textů pozdějších, někdo říkal, že někdo říkal, že Protágorás ad. říkali; z těchto drbů je pt Před Sokratovští filosofové; naše doba tyto glosy, štěky sebrala dohromady a z nich něco vyvozuje;
- co píše? nepíše výklady světa; literárně podává zážitek ze světa, snaha pořídít si vyložení světa; v každém dialogu je to jinak; → nehotové, neurčité;
- duše: ve Faidrovi – 3 části; ve Faidónu: jen jedna nedělitelná! hle rozpor: Platón si neviděl do úst; x on si viděl moc dobře do úst, ani by ho nenapadlo napsat, jak to je s duší;

Tematika textu: různé skupiny;

- láska, duše, řečnictví (možnosti, resp. nemožnosti/slabosti jazyka);
- v té reflexi se objevuje morální stránka zacházení s jazykem;

Stavba textu:

- řečnictví: sport, ému se rádo přihlíží; řečník předvede výklad; virtuosita – je schopen přesvědčit posluchače o něčem, co by je předtím nenapadlo; odtud taky téma výkladu; panuje obecný názor – commensensová nuda, to běžné, zdravý rozum; řečník předvede, že to může být/je opačně, než zdravý rozum velí; exklusivita;

F. – cvičí se v přednášení tím, že přednáší naučené, vzorové řeči; to' studium rétoriky:

vzorové řeči, ty se žák naučil, znal je nazpaměť; cvičil se v jejich přednesu, deklamaci;

F. po přečtení řeči je nadšen, a pak zaskočen, ptž Sokrates nadšen není;

S. výtky k formě té řeči;

- samostatná rétorická dovednost: jak postavit řeč; to se v textu nerozebírá, ptž se to tehdy obecně vědělo (tuto znalost nyní získáme z jiných textů);

- obecně: ohledám si, co se o předmětu ví, co se o něm dá vědět, a zařadím si to;

- zjistím, co jsem schopen zdůvodnit a co nejsem; → odvedu pozornost od míst, kde si sám nejsem jistý; problematické věci/nejisté věci doprostřed, tam nejmenší pozornost posluchačů;
- adepti řečnictví už absolvovali logiku → vyvozování; → zbytečné chválit A, a potom ještě hanit non A; to hanění pak už zbytečné;

Po 1. Sokr. řeči – S. otázka: je to tak správně?

rétor – by byl spokojený, nová řeč lepší, hotovo;

x S. je nerétor; jde mu o něco jiného;

S. zděšen, že haněl lásku;

1. Sokr. řeč – úprava formy;

2. Sokr. řeč – úprava obsahu;

- ještě se tam objeví slovo: protizpěv, odzpěv, = narážka na Euripidovu Helenu;

(intertextualita – toto její podstata);

- teď S. zajímá jak to s tou láskou je a pojme to komplexně;

1. vs. 2. řeč;

S. jenom nástroj pro nějakou myšlenku, jež je mu cizí, od níž se distancuje vs. kdy je to on sám, je garantem správnosti toho, co říká;

(dnes pohled na músy: básník a músa – něco erotického);

Zeus určuje průběh osudu, maminka paměť drží co bylo a músy jsou garantem toho, že je to správně; básník řekne, já to nemůžu vědět, ale ty múso, ty to víš, pomoz mi; Illiada – výčty vojsk: složení; músa: garant pravdy;

→ to nebylo u Sokrata prázdné gesto; než začal se svou 2. řečí;

Platón: nemyslete si, že vám říkám, jak to je! Jen říkám, co by vás mohlo potkat, když začnete přemýšlet s nějakým aparátem nad takovými tématy;

- dochází ke zhodnocení možností řečnictví;
- může jít taky o něco vážného; poznat pravdu, porozumět;
- F. uznává, že v původním tématu je ta pův. Lysiova řeč špatná;
- → obhajoba toho, že řečnictví je přece jen k něčemu dobré;
- řečnictví: psychagogie – možnost vedení duše; způsob, jak vést člověka někam; individualisace řečnictví – srov. s lékařstvím;
- situace: jeden exhibicionista-řečník a masa posluchačů; vs. jeden řečník a jeden posluchač, přičemž řečník musí znát toho konkr. člověka a odhadnout podle toho způsob, jak mu něco předat;
- psát: to je jako mluvit k mnoha, to je k ničemu;
- F. snaha uhájit, že k něčemu je řečnictví dobré; jak přesvědčovat masově? nebudu se starat o pravdu, x o to, co je pravděpodobné; když se toho budu držet, tak uspěju, → přesvědčím masově;
- zde je mravní vrchol textu:
- Sokrates: ten úspěch je možný x o ten nestojím; je špatný; zabíjí pravdu; přijme za pravdu jen zdání; → zblbnutí;
- toť velice silný motiv;

pokračuje: poučná bajka z Egypta; 274d;

Kde je ona *Naukratis*? – v Egyptě, na pobřeží, v deltě Nilu;

Theuth vs. Thamos;

- bůh: vynálezce, objevitel vs. bůh vladař;
- Theuth vynalezl písmo a přišel s tím za králem;
- král: vynález ke zmoudření vede ke zblbnutí; písmo povede k devaluaci poznání;
- duše: a písmo: které není nemravné x nebezpečné;
- nepochopím poznání jako práci x jako něco, co si můžu vzít;

Poznámka vně textu:

- informace vs. poznání;
- *informace* se získají nějak (např. na internetu);
- *x poznání* se získává jiným způsobem: nedá se předat jinak, než přinucením (se) k práci; nikdo jiný za nás naše poznání neodpracuje.

Zpátky v textu:

Od milovníků jinochů se dostáváme k milovníkům moudrosti.

Zduchovnění. Je to v tom textu.

31.10.2007

Zpět k otázce věty a vymezení věty. Opakování z minula:

Otázka: Kam patří věta? Odpověď: Do abstr. systému jazyka.

Jaké je povahy? Komplexní a nejsložitější.

Jaká jednotka odpovídá větě na straně konkr. textů? Výpověď.

Jaké je povahy? Je jednotka minimální, nejmenší.

Rozdíl *elementární, minimální, nejjednodušší*... Je to totéž? Není to totéž?

Je třeba uvědomit si, že slova, která vnímáme jako zaměnitelná, mohou nabýt zvláštních významů v rámci terminologie (terminologického idiolektu, sociolektu).

V č. slovo *maximální* vs. *největší*, *minimální* vs. *nejmenší*.

V matematice: největší je větší než všichni ostatní a maximální je takový, že žádný není větší.

Je to totéž?

Pohybujeme se v nějakém uspořádání.

Nejmenší – všichni ostatní jsou větší, *minimální* – takový, že žádný není menší.

Potom nejmenší není totéž co minimální.

Nejmenší = zároveň minimální.

Ale neplatí to naopak. Něco může být vedle toho (nesrovnatelné, nebo stejně velké).

Toť cvičný příklad z matematiky jako protiklad vůči neterminologickému („běžně-českému“) použití slov. S tímto matematickým aparátem v této teorii nepracujeme.

Rozdíl MINIMÁLNÍ vs. ELEMENTÁRNÍ.

Např. přírodovědný popis hmoty.

Úroveň chemická: zastavuju se u *atomu* jako elementární jednotky (v chemii stavím na atomech).

V jiné vědě tutéž hmotu rozkládám např. na *elementární částice* = jiné elementární jednotky.

V této teorii:

MINIMÁLNÍ – takový, že žádný není menší.

ELEMENTÁRNÍ – týká se rozkladu komplexů... ELEMENTA jsou takové jednotky, uých končí rozklad komplexních jednotek.

Texty budeme rozkládat do VÝPOVĚDÍ, a tam se výklad zastaví – tím je výpověď elementární.

Výklad je postaven tak, že VÝPOVĚĎ je i *elementární*, i *minimální*. (Toť osobitý rys Hoskocova výkladu jazykovědy.)

PREDIKACE

Zpátky k větě: viz definici výše.

Srov. práci s POLEM v minulé hodině; jisté rysy (souvislost, omezenost) splňuje nejen věta, ale také syntagma. (Definici syntagmatických a paradigmatických vztahů viz níže.)

→ U věty požadujeme ještě zvláštní vymežovací prvek: *predikaci*.

PREDIKACE – nebude řečeno, co to je... bude učiněn úkrok, s odvoláním na to, že jsme schopni predikaci rozpoznat. Je to věc, se kterou není možno se příliš chlubit, ale je to pravda, tak proč se jí vyhýbat; nebudeme se chytat definice ontologické (vybočující z jazyka); x budeme se snažit vypěstovat porozumění.

PREDIKACE – to, co dělá větu větou, co samo o sobě je schopno udělat větu.

Predikát sám – je bez čehokoli dalšího větovorný.

(Srov. zaběhané školské modely – subjekt a predikát – o tomto vypovídám toto; o něčem něco vypovídám; to bude zavedeno později jako rozdíl mezi tématem a rématem věty – nikoliv výpovědi.)

→ Snaha odpoutat se od modelu subjekto-predikátového... je to cesta vytěsnění konatele (nikoliv subjektu);

Režisér natáčí film.

PREDIKÁT: *natáčí* – SUBJEKT (a v něm je konatel): *režisér*; OBJEKT (a v něm je patiens): *film*;

Lze říci: *Natáčejí film. Kdo? Voni...* (ve smyslu: *Voni to za nás rozhodnou a my chudáci...*)

Banalizace konatele... velmi vágní konatel...

Zůstávají přítomny některé rysy konatele (tot' povaha toho konatele). Např. *že je /lidský/, že jsou to /ti vod fochu/, /ti, kterým to přísluší/... ap.*

→ *Voni* – rys: */ti, co k tomu patří/... /ti, co to mají natáčet/...*

vs. *Natáčí se. Ticho! Natáčí se!* – tato výpověď je plně srozumitelná a nepotřebuje žádné další doplnění.

Ticho – výpověď nevětná;

Natáčí se – sama o sobě věta; ještě vágnější konatel. Nemá už ani ony rysy konatele (*/lidské/, /ti vod fochu/ ap.*). Má vytěsněného konatele a shodou okolností nemá podmět.

Při této reakci se vylučuje vodík. (Asi to nevylučují lidé... */Lidský/* rys, ba žádný rys konatele zde není přítomen.)

Reklama na české pivo se natáčí v Argentině.

reklama – patiens natáčení se stal podmětem u výrazu *natáčí se*, ý sám o sobě může být predikátem bez čehokoli dalšího;

→ požadavek: uvědomme si, že v systému č. jazyka můžeme ke každému slovesu dospět až v poloze, kdy ono samo může sloužit jako predikát (*se dělá*).

Budem ještě čekat? Ne. Jde se. – vytěsněný konatel, není možné se zeptat: *Kdo? Prostě: Jde se.*

Je těžké takto osamostatnit sloveso: *je*;

Citát z Poláčka: *Když vono se je vůl.*

- *vono* – zde není podmět (viz později); *je se*; konatel vytěsněný; patiens vůl;

- šlo by to obměnit: *Když vono se je doma, tak je to příjemný...* nebo tak nějak podobně...

Vycvičíme se, abychom něco popsali. Takhle se nám může stát, že někdo přijde s výrazem, který nepopíšeme. V takovém případě to uznáme a uzavřeme, že náš aparát je s to popsat vše krom tohoto nového, nebo pozměníme aparát, aby byl s to popsat i to další.

Nic nám předem nezaručuje, že náš popis je exhaustivní (vyčerpávající).

VĚTNÉ VZTAHY

Vztahy: *závislosti a koordinace*.

K pojmu *závislost* ještě pojem: *determinace*. (Tot' jen do zásoby: neb jednou budu potřebovat jednoho a druhého druhu: *závislost* a *determinaci*. Zatím je můžeme ztotožňovat.)

Pohled shora: na jednotce závisí jiná jednotka → *závislost*.

Pohled zdola: jednotka závisející determinuje onu jednotku, na které závisí → *determinace*.

Představa, že *věta* je pole syntaktických vztahů⁶.

Predikace – tvoří větu.

Pak *pole* uchopím jako systém závislostí, jež vycházejí z nejvyššího vrcholu.

Zatím máme jen LJ (později vyložíme VČ).

(Základní skladebná dvojice – nic takového není! Je jen predikát – špička ledovce, a tak jako je pt doplněním predikátu, stejně tak je i podmět doplněním predikátu. Nicméně závislostní vztah se dá upřesnit...)

Závislost:

1. kongruence;
2. rekce;
3. volná závislost;

Po vůči predikátu – kongruence;

Pt vůči predikátu – rekce;

Pu vůči predikátu – volná závislost;

⁶ Otázka: Co je syntaktický vztah oproti sémantickému?

Odpověď: Svobodné rozhodnutí (neexistuje jediné správné řešení; více možností, jak odpovědět), za které ponese následky.

Cesta, kterou se lze vydat: **Syntaktický vztah** je *sémantický vztah* doprovázený *morfologickými projevy*.

Pozn. Mgr. Pavla Cahy: Sémantické vztahy zviditelním morfologií, tedy → syntaxí... (=Totéž, jen z jiné strany.)

Doplnění z jiného materiálu:

(Distribuce⁷ morfosyntaktických projevů neboli...)

Druhy morfologických manifestací syntaktických vztahů

- vazby mezi dvěma jednotkami

	jednotka člen závislostně vyšší	vztah	jednotka člen závislostně nižší	
Př → Pu Po → Atribut (volně závislý)	∅	volná závislost	∅	Jak poznám, že tady je ještě vazba?
matematicky vychází i tato možnost	+	inversní rekce ⁸	∅	
Př → Pt Po → (rekční)Atribut	∅	rekce	+	
	+	kongruence	+	
legenda + příznak, morfologický rys; ∅ nepřznak;				

- největší hloubka závislosti... (to, co se dá „osekat“; viz obr. 1).....) „zásek“;
- menší hloubka závislosti..... kolečko;
- vrchol závislosti..... čtvereček;

- predikát: vrchol (čtvereček);
- pak hierarchie a hloubka závislosti;
- atribut: kongruenční

nekongruenční
: rekční

genitivní *cesta hrdinů, Páně...*

nominativní *parník Vltava*

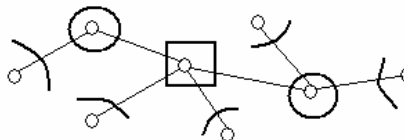
: volná závislost (velká morfologická složitost, nápadnost a specifičnost)

... *cesta lesem*

podél lesa

přes les

OBR. 1:

Určování hloubky závislosti

- uvědomit si: na které jsme rovině popisu;
- : a ve kterém jsme pracovním kroku.

⁷ Co to vlastně znamená: **distribuce**?

Distribuce jazykového prvku – souhrn všech kontextů, ve kterých se daný prvek může objevovat (v protikladu k těm, v nichž se objevovat nemůže).

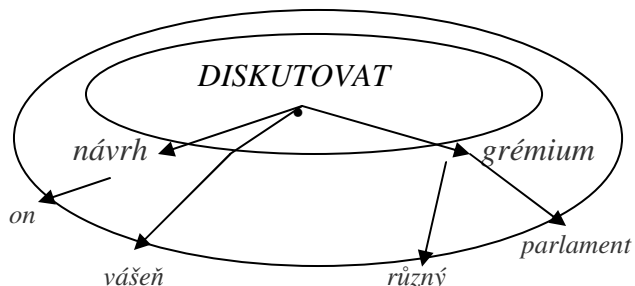
⁸ V č. tuto možnost však nevyužijeme... dávám najevo, co je výš a co je níž (závislostně vyšší člen něco nařizuje nižšímu → REKCE).

Naopak: INVERSNÍ REKCE (hebr., arab.) *status constructus*... nižší člen nařizuje vyššímu „prokázat se“ nějakým příznakem.

- větu poznám tak, že ji dokážu interpretovat (dokážu ji interpretovat → tedy existuje)

<i>O</i>	<i>jeho</i> ⁹	<i>návrhu</i>	<i>se</i>	<i>vášnivě</i>	<i>diskutovalo</i>	<i>v</i>	<i>nejrůznějších</i> ¹⁰	<i>parlamentních</i>	<i>grémíích.</i>
	↓	↓		↓	↓		↓	↓	↓
	o	o		o	•		o	o	o
1.krok	X	-		X			X	X	-
2.krok		X							X

OBR. 2:

- věta je strom;
- predikát je jeho vrchol;
- určitý počet závislostí na určité hloubce...
- počet závislostí je neomezený x konečný;
- závislost = cestička, po které se můžu dostat k jinému členu;
- uřežu to, co se dá vypustit v 1., 2. a 3. kroku (x stále to musí být věta);
- nakonec zůstane sloveso;
- vrchol hierarchie (závislostně nejvyšší);
- závislostní hierarchii stanovujeme od konce (rekurse);
- dospěju k něčemu, co je ve středu (resp. na vrcholu);
- (být v závislosti nejvíce na okraji *nerovná se* být závislostně nejniž);
- (ne že by byl podmět nevyjádřen x on tam NENÍ!)

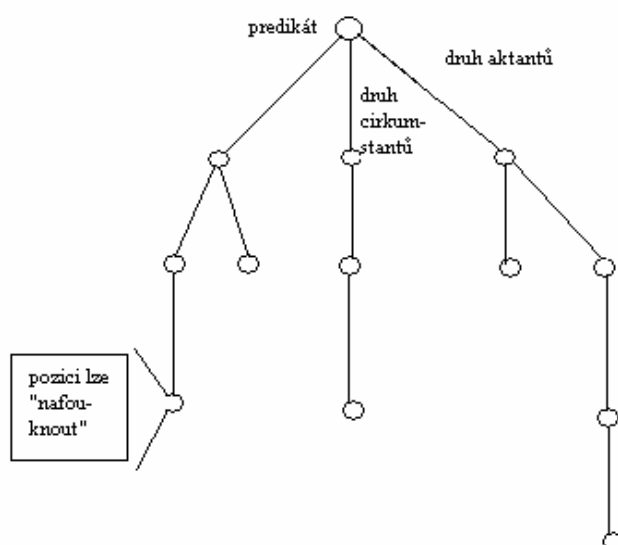
poslanci diskutovali vs. diskutovalo se

- tento tvar slouží k tomu, aby byl vyjádřen přísudek s anihilovaným, „rozpuštěným“ podmětem...
- KKK (= kritérium komunikační kompetence) → nemusím vědět „Kdo?“
- v č. to je univerzální prostředek;
- jakékoliv verbum lze převést na samostatný vrchol struktury;
- nejen *Sněží. Svítá.*
- a není to jen zvláštnost češtiny;
- v lat. *itur*, lit. *einama* (= jde se);
- → „rozpuštění“ konatele...

⁹ Taky autosémantikum x rozdíl od ostatních: ta nesklonnost...

¹⁰ Sporná šipka. V tabulce vede ke slovu *různý* od slova *grémium*, ale spíše bychom to hodnotili jako PK postupně rozvíjející, tedy šipka by šla spíše od šipky mezi slovy *parlament* a *grémium*. **Jenže zde se jedná o postupné „odstraňování“ větých členů. Tedy LJ-y *různý* a *parlament* „odstraníme“ v tomtéž kroku. Pk postupně rozvíjející je jiný termín z jiné teorie. Naším rozbořem věty jej nepostihneme.**

OBR. 3:

Na toto může navazovat další doplnění, další sestup dále...

Jsou jisté fyziologické meze, jsme s to popsat větu jen nějaké velikosti...

(VI. pozn. Nesnadný by byl úkol nakreslit strom věty: • *Tanečního hodiny*... Bohumila Hrabala.)

Pole syntaktických vztahů:

- charakter pole: upřesníme, že je zakládající vztah predikace a na predikátu jsou další členy věty, členy závislé, buď přímo, nebo zprostředkovaně přes členy další...
- test vypouštění: jak z druhé strany poznám hloubku závislosti (viz níže, **kde přesně?**);

KOORDINACE: prostředek, jak z několika PJ udělat vůči závislosti jediný člen;

Věta – *Přišli k nám Petr a Pavel*. Složitější podmět – závisí jak *Petr*, tak *Pavel*, a oba závisí jako jediný člen.

Stejně tak je koordinovaný VČ: *Přišli k nám Petr s Pavlem*.

Mohou vznikat rafinované, záludné věty: *Přišli jsme tam s Pavlem*. Co je tady podmět?

Je několik možností: *já a Pavel*, nebo *my a Pavel*;

- homonymie: *Přišel jsem tam s Pavlem & Přišli jsme tam s Pavlem* (v rámci interpretace: *já a Pavel*);

7.11.2007

- jak se od predikátu (resp. známých pojmů) přejde k dalším/ostatním?
- jak v konkrétních větách rozpoznat co je co (dle definice!)?
- jak by svět vypadal, kdybychom definice zavedli nějak jinak?

- Hoskocovy 4 SD vs. školských vícero SD;
- spojka: vůbec není LJ;
- **LJ: vymezena schopností vstupovat do větných vztahů;**

- spojka do nich *nevstupuje*; pomáhá větné vztahy vytvářet;
- totéž: *předložka*;
- rozdíl oproti: tzv. zájmenům, číslovkám, é jsou LJ-ami; ale lze je přerozdělit mezi Hoskocovy SD;
- **citoslovce**: nic homogenního; může to být ekvivalent věty; (stejně ekvivalent věty budeme potřebovat); *Vidělas ho? Ano.* (=ekvivalent věty: *Viděla jsem ho.*); totéž: *Brr.*
- ekvivalenty sloves (či dokonce zcela „normální“ verba): *Žába žbluňk do vody.*
- onomatopoické *žbluňk* vs. sloveso *žbluňknout*;
- *žbluňk* může být také řádné praeteritum, a to maskulina; vs. fem. *žbluňkla*; n. *žbluňklo*;
- v citoslovcích oblast predikátů, které jsou morfologicky pro predikáty málo disponované x č. jazyk je s to je upravit tak, aby vyhovovaly lépe;
- podobná úprava u subst.: *taxi* (neskl.) vs. *taxík* (sklonné);
- **částice**: prostředky, é modifikují větu jako celek;
- věta: + morfém *zda* (→ otázka), *kéž* (→ zvolání)... = modifikace věty;
- zbývá prostor pro vyjádření postoje k větě: *naštěstí, bohužel, co čert něchtěl... přišel kouzelník.*
- stejné chování jako citoslovce typu: *brr, fuj, sláva...* kam to patří spíš?
- asi je to stále jeden definiční obor, ve ém můžeme porovnávat různé vybrané jazykové výrazy;
- *jak jsme očekávali; jak se dalo předpokládat;*
- *Karel nepřišel – věta; jak jsme očekávali – věta;*
- spojení vět: s různou intonací;
- stoupavá intonace: Vv příslovečná (nepřišel nějak, přišel jinak);
- textové propojení nezávislé – z druhé věty – komentář té první (druhá věta komentuje větu první); vyjádření postoje k té první větě;
- pro vyjádření postoje k větě slouží částice; do těchto částic se tím dostává neomezený inventář dalších prostředků – celé věty; co s tím? (nic. x víme o tom...);
- vědomí, že náš popis je částečný, prozatímní (důvody didaktické);

DEFINICE VČ

- už nějaké VČ definované (predikát, podmět, předmět, Pk, Pu);
- zavedli jsme si Pk (shodný – kongruenční, neshodný – rekční a volné závislosti; viz výše **s. 17**);
- Pk sám je možné dále modifikovat;
- *bohatý kraj* vs. *kraj bohatý na uhlí*;
- *na uhlí* rozvíjí Pk *bohatý*;
- *bohatý člověk* vs. *člověk bohatý zkušenostmi*;
- v dosavadně vyloženém aparátu to nemáme čím zahrnout;
- Pu je definováno jako závislé na predikátu;
- zde závislost na adj.;
- jiný způsob rozvíjení: *bohatý člověk – hodně, málo, docela dost, příliš*;
- toť taky modifikace; rozvíjení adj. *bohatý*;
- prokážeme: testem vypouštění: když vypustím slovo *bohatý*, pak ten zbytek není věta;
- u Pk: upřesnění míry;
- adj. barev: *světle, hráškově, sytě, jedovatě zelený*; tady nemůžeme očekávat nějaké omezení; věci můžeme přehazovat a mění se význam;
- *sytě rudý* vs. *rudě sytý*;

- je to špatně? ono syntagma *rudě sytý*...?
- vzhledem k *systemu* je to špatně položená otázka... ptž systém to evidentně umožňuje; důkazem je už samo vyřčení/zapsání daného syntagmatu *rudě sytý*;
- vzhledem k *situaci*? *řezník byl po vydatném obědě rudě sytý*... k něčemu to slouží);
- velká oblast syntaktických vztahů, na é náš aparát nemyslí;
- konstatujme to;
- ta oblast rozvíjení adjektiv by se měla brát různými způsoby;
- rozumné brát to jako případy koordinace: *rudě sytý* vs. *sytě rudý*; rozhodne se, á z těch vlastností se dá jako hlavní a á jako doprovodná;
- koordinace různých predikací; vyskytuje se i v jiných větných vztazích; viz později VČ *doplňk* (dosud nedefinovaný);
- **Doplňk**: smetištní ktg.; dává se sem něco, co se neví, kam dát jinam;
- *Učinili Honzu králem*.
- doprovodné predikace: *Běhali bosí. Koupali se nazí. Vrátil se živ a zdrav.*
- = Udělal něco a přitom byl nějaký.
- koordinace dvou predikací (udělal a byl); blízkost k *byl rudý a působil přitom sytým dojmem*;
- jiná oblast: *bohatý na zkušenosti* vs. *na uhlí*; toť individuální vlastnost adjektiva *bohatý*;
- převést: *blahoslavení chudí duchem; bohatý zkušenostmi* vs. *chudý duchem*;
- k adj. *starý, zelený, nový*... nic takového nelze dát;
- (toť si ujasníme až probereme valenci LJ;
- LJ má strukturu svých charakteristických doplnění = valenci;)
- zbývá okruh: *hodně, málo, příliš, trochu*; - modality míry;
- v č. se můžu ptát, zda nejde o svého druhu slootovorbou; nakolik se to liší od stupňování adj., což je slootovorba... vyjdu od jedné LJ a dostanu se k jiné LJ (příbuzné x jiné);
- *starý, starší, nejstarší* vs. *starý – postarší*;
- *poněkud starý – poněkud starší*; okruh slootovorný;
- *už poněkud starý – už poněkud starší*...
- jak se postavit k oblasti slootovorby, á umožňuje u adjektiv hýbat s intenzitou? (zde ostatně patří i ono stupňování);

P o d m ě t

Vymezení **podmětu** – doplnění přísudku kongruentní s přísudkem;

dopad na naše zvyklosti a porozumění?

Voda z nádrže vytekla. vs. *Vody v nádrži ubylo.*

kongruence: změna subst. *voda: Víno z nádrže vyteklo.* – změna rodu v přísudku (*vytekla* vs. *vyteklo*);

vody? závisí na *ubylo* x ne kongruenčně!

→ nemůže to být Po;

Co to je? Dá se říct: je to další díra v Hoskovcově aparátu, jeho výklad na tohle nemyslí. Je to pravda. A co se teď dá dělat? Vymýšlet. Zkusím zavést další ktg., nebo to zkusím napasovat pod nějakou z ktg.íí už zavedených.

Odbočka: když přejdeme k doplnění predikátu, které se nazývá pt, tak si uvědomíme, že můžeme předvést dvojice č. vět, kdy jedna má pt v ak. a druhá se liší tím, že místo pt-u v ak. má doplnění genitivní: *Nemám peníze.* vs. *Nemám peněz.* – Erben: *nechci toho zpěvu...* vs. *nechci ten zpěv* nebo *chci ten zpěv*; dobře: je to věc okrajová x existuje v č. jazyce; kdybychom č. j. vzali šíře... kdybychom se nestyděli za 19. stol. a jeho literaturu vzali za svou, viděli bychom že tyto gen.

záporové nebo partitivní nejsou vzácné, žijí... v případě pt-u ochotně přistoupíme na řešení: je tady slovesná rekce: sloveso vyžaduje ak. x za jistých okolností může vyžadovat gen.; tou okolností může být přítomnost záporu: *chci ten zpěv* vs. *nechci toho zpěvu*, anebo tou okolností může být nějaké partitivní pojetí: ak. vyjadřuje plné postižení, gen. částečné postižení; v č. moderní už to téměř nevidíme, jen kolísání: *požívat něco* nebo *něčeho*? kdysi významová distinkce: *požívat něco* = zbudnu to celé vs. *něčeho* = vezmu si kousek);
 Kdybychom vzali do č. celé 19. století, dialekty 19. i 20. stol., pak by genitív negationis a genitív partitivní nebyl taková divnost, bylo by to něco docela dobře doloženého a pravidelného.
 Do oblasti vymezené rekcí by bylo rozumné říct: ano, je rekce, á volí mezi dvěma hodnotami dle okolností.

Nicméně zpět k PO: *voda* vs. *vody*...)

- zdalipak i tady bychom si nemohli říct, že máme nějaký vedlejší podmět? tak jako předtím jsme měli vedlejší podobu předmětu;
- je možné to tak zavést; x je třeba si hlídat, aby to bylo KONSISTENTNÍ a ROZUMNÉ;
- **konsistence**: muselo by se předefinovat podmět + přísudek jistý kanonický tvar a podmět jistý jiný kanonický tvar... to by šlo;
- (vl. pozn.: tedy podmět kongruentní s přísudkem: ve tvaru nom.;
- vs. podmět nekongruentní s přísudkem: ve tvaru gen.);
- → aby to bylo consistentní: to dokážu ohlídat;
- x **rozumné**?
- klíčová otázka: k čemu potřebuju podmět?
- budu podmětem v systému jazyka někdy dál něco vysvětlovat? dostanu se během výkladu j. systému někam, kde se na podmět odvolávám?
- *svůj* vs. *můj*; přechodníky; shoda po s přísudkem (slk. tuto starost nemá);
- kdy myslíme na podmět?
- ((odbočka: když přisete, myslíte na pravopis; *At' mě s tím už neotravuje*. při vyslovení je lhostejno, je-li *mě* dat. nebo ak.; x při psaní si tu otázku musím položit; absurdní prkotina x je to tak));
- shoda po s př;
- adj. *svůj*;
- funguje tak jen tzv. PODMĚT-NOM.; x PODMĚT-GEN. takhle nefunguje;
- *Ptáci ze svých hnízdišť odlétli*. vs. *Ptáků z jejich hnízdišť ubylo*. vs. **Ptáků ze svých hnízdišť ubylo*.¹¹
- přechodník: *Ptáci ze svých hnízdišť odlétli žalostně krákorajíce*.
- vs. *Ptáků ze svých hnízdišť ubylo žalostně krákorajíce*.

Můžu mít ŠIRŠÍ PODMĚT (zahrnující i tzv. podmět-gen.): abych všechno někam zařadil x pak jím už nic nevysvětlím (tedy k čemu jej potom mám?!).

vs. UŽŠÍ PODMĚT (zahrnující jen tzv. podmět-nom.): něco sice zůstane nezařazeno x pak takový podmět je k něčemu užitečný, pomáhá něco vysvětlit;

Odbočka k *rudě sytý* – celé je to PK (není elementární x komplexní); hlavní predikační schéma: řezník byl sytý; vedlejší/další/doprovodná predikace: řezník byl při-tom rudý;

¹¹ Hvězdička zde není schleicherovská označující rekonstruovaný (indoevropský) pratar, nýbrž označující chybnou konstrukci.

Příčemž hvězdička označuje tvar neexistující či neprokázaný (z různých důvodů neexistující či neprokázaný).

1. Nedochovaly se doklady (toť tzv. schleicherovská hvězdička). Přesvědčení, že onen tvar existoval, jen to nemůžeme přímo doložit. Je tedy pouze zrekonstruován.
2. Tvar není/neexistuje, ptž to systém jazyka nedovoluje, vylučuje. Mohu si sice daný tvar/výraz představit x on v systému není. Např. *křížem-krážem*. Existuje jednotka *kříž* a analogicky si mohu představit jednotku *kráž*. Ta však v systému č. jazyka není. Proto ji označím hvězdičkou: **kráž*.

- srov. s přechodníkovou konstrukcí: řezník obědval a řezník mlaskal; rozhodnutí mluvčího, á vlastnost je hlavní a á vedlejší...
- řezník obědval mlaskaje vs. řezník obědvaje mlaskal;

Srov. příklad s přechodníkem... přechodník PU... vše, co je na něm závislé a ten přechodník – to celé je PU; stejně tak i s *rudě sytý*.

14.11.2007

MORFOLOGICKÁ DISPOSICE PRO SYNTAKTICKOU ROLI

V čem spočívá morfoložická disposice pro určitou syntaktickou roli?

- morf. disposice slovesa pro synt. roli predikátu?
- (morf. disposice adjektiva pro synt. roli atributu?)

Predikát sám tvoří větu.

- tvary jako *natáčí se* – morfoložická informace říká: nehledej podmět (konatele), žádný není;
- morf. disposice tohoto tvaru (*natáčí se*) se projevuje v tom, že je sám o sobě s to vytvořit větu (úprava A.K.¹²);
- toť tvary odosobnělého konání;

Je x možné podmět vytvořit: *Hrálo se*. vs. *Hrálo se „Z mého života“*.

- → ten tvar nemusí nutně znamenat, že tam ten podmět není;

Jaké jsou **ktg.**, **kterými se prokazuje kongruence**? osoba, číslo a rod;

- jak v č. vypadá distribuce těchto ktg-í?
- kongruence je takový projev, kdy **obě** slova vykazují jisté rysy;

Jak je to s osobou u podst. jména?

Jak se dané tři ktg projevují? všechny zároveň? nebo jinak?

- **způsoby, ve kterých se rod neprojevuje**: IMP., IND. PRÉZ. a FUT;
- projevuje se: KOND., IND. PRÉT.;
- přechodník: taky predikát (byť *verbum infinitum*); kongruence: rod a číslo (bez osoby!);
- zde vypuštěna osoba, jindy může být vypuštěn rod (viz výše);
- ktg., é se váží k syntagmatickým vztahům;
- **zp. a čas. – může sloveso měnit**; vs. vid!
- slovesa se dají rozdělit na podtřídú s jedním vs. druhým videm (stranou podtřída s videm vágním/problematickým); → **verbum má vid, a ten nemění**;
- otázka slovesného rodu: prozatím stranou;

SUBSTANTÍVA: morf. disposice pro roli podmětu a předmětu;

PT: vymezen rekcí; podoba pak může být různá (příklady viz výše);

Jak pojmenovat morf. disposici substantíva pro synt. roli podmětu a předmětu?

- disponuje souborem tvarů, é ukazují vztah rekcí, a disponuje tvarem, ý je rezervovaný pro kongruenci;
- NOM. vs. „nominatívy“;
- kongruence vázaná na NOM.! NOM. je potřebnou/nutnou okolností;
- *Síly jim už ubývaly* vs. *Sil jim už ubývalo*.
- v některých částech Moravy existuje protiklad: *Tys tam byl.* vs. *Tebe tam nebylo*.

¹² Pův. podoba: morf. disposice (...) se projevuje v tom, že je samo o sobě s to vytvořit větu.

- vázáno na negaci (srov. gen. záporový)¹³;
- (jen a právě) **ktg. PÁDU je morf. dispoice substantíva pro PO a PT;**
- U subst. uvažujeme o dalších ktg-ích: OSOBA (netradiční ktg.), ČÍSLO, ROD;
- (vzor – deklinační i konjugační – není gramatická ktg.);
- Rozdíl v ktg. ČÍSLA a RODU u subst.;
- podobně jako zp. a vid u slovesa;
- subst. své ČÍSLO může měnit x ROD nemění;
- ČÍSLO: paradigm. ktg.;
- ROD: způsob jak subst. utřídít;
- třída substantív se rozpadá do čtyř tříd: animáta, inanimáta, feminina a neutra;
- žádné subst. svým rodem nepohne;
- *brambor* vs. *brambora*; *hadr* vs. *hadra*; tyto tvary, toť skutečnost x je to jen dokladem toho, že systém j. č. je sousystémí systémů, é se v něčem překrývají a v něčem se můžou lišit;
- nejde o to, že by subst. měnilo svůj rod; jen v různých systémech má různou podobu;
- (nezajímá nás to tady x jen pro informaci: ano, obé je spis.);
- Ktg. OSOBY: stejně jako u rodu: každé subst. má jen jednu osobu;
- *já, ty, my, vy* – jediná substantíva, která mají příznakové osoby;
- všechna ostatní substantíva mají (nepříznakovou) os. třetí (šikovnější by bylo říkat „NEOSOBU“);
- 1. OS.: mluvčí;
- 2. OS.: adresát;
- NEOSOBA: pro vše ostatní, o čem se dá mluvit;
- (ad dú: *Ten, který nepřišel. Kterého máš na mysli? který je zde* (v obou případech) SUBST. vs. *Máme zelený a červený. Který klobouk chceš? který je zde* – ADJ.^{14,15});
- adj. se snadno substantivizuje: *dáš si portské, nebo šampaňské?* z LJ *portské víno, šampaňské víno*;
- *V tom kterém případě se daný postup neosvědčil.*
- nešikovné, že *ten který* je zvl. synt. člen; synt. ekvivalentní k *některý, vzácný, mnohý*; *v některém případě...* je to cosi syntakticky minimálního; byť vedle toho existuje

¹³ *Jest tu pana ředitele? Není ho tu, právě ho odešlo.* (Systémově nesprávné; vtip na hyperkorektnost v prostředí rakouských gymnázií.)

¹⁴ To, že LJ *který* je zde adjektívum, můžeme dokázat tím, že větu změníme na *Které klobouky chceš?* Zde vidíme, že LJ *který* je schopna proměnit se v kategorii čísla (*který* → *které* – kongruence se substantívem *klobouk* vs. *klobouky*). Nebo větu změníme na *Kterou tašku chceš?* Zde potom vidíme, že LJ *který* je schopna proměnit se také v rodě. Vidíme tedy, že adjektívum *který* se proměňuje v závislosti (kongruenci) na daném substantívu (*klobouk* vs. *klobouky* vs. *taška*). (Příklad slečny Michaly Oleárové ze slovenštiny volně přeložil a upravil A.K.)

¹⁵ Příklady slečny Dany Polakovičové: *Kterou cestou se tam nejrychleji dojde?* → Zájmeno *který* blíže charakterizuje substantívum *cesta*, proměňuje se v kategorii pádu, čísla a rodu (v nichž se shoduje se substantívem).

Který je lepší? → Zde zájmeno *který* má povahu substantíva, proměňovat se může pouze v kategorii pádu. Ve větě nahrazuje substantívum (*který* = např. *člověk*).

Jiný příklad na substantívum (od slečny Svatavy Postůvkové): *Vidíš toho muže, který se dívá přes plot?* Zde je LJ *který* užita ve vedlejší větě, v níž nahrazuje podmět (*muže*) z věty hlavní, proto jej považujeme za substantívum. LJ *který* je zde závislá na predikátu, jedná se o kongruenci.

Příklad slečny Barbory Klevarové: Adj.: *Který člověk by si byl pomyslel, že ho potká zrovna tato otázka?* (v písence...) Subst.: *Ten, který by se přihlásil na obecnou jazykovědu.*

extra jednotka *ten* a extra jednotka *který*; x na tyto jednotky není v této větě ono minimální syntagma rozložitelné;

- *Byl to takový kluk uličník. Já si na toho kluka uličníka počkám.*
- dokonce: *Byla to taková holka uličnice...*
- systémově uchopitelné; funguje to; subst. se stane adjektivem; (jen proto, že je nějakým způsobem větně užito) je kongruentní; ani se nemusí shodovat v rodě: *byl to takový chlap bačkora* (*chlap* – mask., *bačkora* – fem.); vs. plurál *chlapi bačkorové* (nikoliv *chlapi bačkory*);

Tedy: SUBST. a ADJ. k sobě mají blízko; v jistých synt. rolích se mohou zaměňovat; V čem je zásadní rozdíl mezi nimi?

Pád, číslo a rod vykazují subst. i adj.;

Rozdíl?

- SUBST. vše krom rodu volně obměňuje; *Petr* vs. *Petra* (2 LJ);
- ADJ. volně obměňuje vše včetně rodu! *mladý* vs. *mladá* (1 LJ);
- Srov. def.; musí dobře vyhovovat kongruenci; → adj. hýbe svým rodem, aby vyjádřilo kongruenci k jednotce, na níž je závislé.¹⁶

Přiřadíme ktg. OSOBY adjektivům?

Subst., á vyjadřují 1. a 2. osobu nelze rozvíjet adjektivem, resp. atributem;

- *Já hloupá mu uvěřila.* – *hloupá* přístavek;
- **Hloupá já...* nejde;
- *Hloupý Honza* – pk, *Honza hloupý* – přístavek;
- *já* jako subst. jiné (jiná LJ): *Osudy státu závisely na hypertrofovaném já státníka.*

→ skutečně: Substantiva, která mají příznakovou osobu u sebe nepřipouštějí PK.

- To zde souvisí s otázkou, jestli máme u adj. uvažovat o ktg.ii osoby...
- (příčemž u subst. musím o ktg.ii osoby uvažovat, neboť každé subst. se může vyskytnout v posici podmětu a podmět je kongruentní s přísudkem, proto vyžaduje ktg.ii osoby);
- na substantívu je závislé adjektivum;
- shoduje se x v jiných ktg.íích: pád, rod, číslo;
- má tedy smysl uvažovat u adjektiva o ktg.ii osoby?

Nepotřebujeme ji zavádět, ptž ta substantiva, která mají příznakovou osobu u sebe adjektiva vůbec nepřipouštějí.

Vedle toho nemáme u adjektiv žádnou tvarovou proměnu, která by se dala vysvětlit protikladem osoby (máme tu proměnu v ktg.ii rodu...)

Srov.:

Já jsem hloupá.

Ty jsi hloupá.

Ona je hloupá.

Toť jasná tvarová necitlivost vůči proměnám osoby. (Tvary se mění u substantív i sloves, ale u adjektiv nikoliv.)

Pt je povinně koreferentní s podmětem a ukazuje se, že není možné žádné tvarové vyjádření rozdílu v osobách.

Tedy jediná osoba, kterou by bylo možné u adj. zavést by byla tzv. NEOSOBA; pak x není možné tu ktg.ii s ničím obměňovat; pak taková ktg. nemá smysl; když ji vyplňuje jen

¹⁶ Otázka z publika: proč sloveso nemá/nemusí mít pád? Ptž kongruence směřuje od verba → ktg. é vykazuje verbum hledáme u kongruentní jednotky → pád u slovesa nepotřebujeme; x aby se mohla díť kongruence, tak se na straně jména vyžaduje pád nom.; když není, kongruence se zhroutí: *Tys tam byl.* vs. *Tebe tam nebylo.* → zhroutí se i kongr. v osobě.

jedna podtřída, ou nelze s ničím měnit; → (=další důvod proč:) lépe u adj. osobu nezavádět;

- (přístavek je synt. člen – patří do oblasti, á je prozatím zatajena);

Otázka z publika: Co je to vzor?

Vzor je skloňovací nebo časovací;

- jak s ním pracujeme? k čemu jej používáme?

Vzor – způsob, jak charakterizovat LJ-u, á je zařazena do nějaké lexikální třídy, á pracuje s morf. obměňováním (časování, skloňování).

- v jazyce jako je č. máme mnoho možností, jak vyjádřit stále stejné morf. ktg.;
- představme si, že se češtinu učíme jako cizí jazyk;
- každé slovíčko je nutno se naučit v souboru všech tvarů; a je nešikovné se učit každé slovíčko zvlášť; (i spis. č. cizí jazyk, srov. studium deklinace slovíčka *jenž*);
- vzor je způsob, jak si zkrátit učení; naučím se jeden vzor, a pak se naučím LJy a naučím se, ke kterému vzoru patří;

Defektnost dispoice některých LJ

- subst.: jsou subst., á jsou defektní v ktg.ii pádu?
- jsou subst., á nejsou schopna tvarové obměny podle pádu x přitom pád rozlišují;
- typ. př. cizí exotická slova; *ragú*; *s ragú na mě nechod*; stále stejný tvar x dá se krásně skloňovat;
- vykazuje všechny potřebné pády; prokážeme to na přívlastku;
- *o tom ragú si všichni vyprávěli; už mám toho ragú dost...*
- *ragú* samo pádově neobměňováno x kongruencí vykazuje pády;
- nejen exotické výpůjčky; i každý citát: *Na každé naše proč měl jediné protože jsem to řekl.*
- subst. *proč* – ak. sg. neutrum;
- subst. *protože jsem to řekl*;

Jsou některá subst. defektní? že by se nemohly vyskytnout v některých pádech?

Latinská substantiva, která jsou pádově defektní (každé nějak jinak):

- *vis* (má různá čísla, několik pádů x nikoliv všechny);
- *sponte* (má pouze ablatív);
- *fas* (*fas* a *sponte* jsou defektní i číslem);

V češtině:

- např. č. subst. *techtlemechtle*; funguje jen v nom. a ak.;
- *Zas tam pekli nějaké techtlemechtle.* – ak;
- *Ty vaše techtlemechtle jsou stejné jako včera.* – nom.;
- gen. ? *techtlímechtlí?*
- *techtlemechtle* je LJ; je nějak pojmenována; např. sama svým zvukem; a můžu o ní mluvit (srov. *Neříkej nýbrž, nýbrž ale.*) Bavili jsme se tady o *techtlemechtle*.

O *techtlímechtlích*. Můžu se o tom bavit, jak je mi pak libo. (*Ty tvé neustále nýbrž...*) Říct to můžu x systémové to není (vl. pozn.) → pozor na metajazyk!

Dokladem defektních substantív např. latina;

Subst. defektní číslem? = Dú na příště...

21. 11. 2007

SUBSTANTÍVA V ČEŠTINĚ DEFEKTNÍ V ČÍSLE

Singulária vs. plurália tantum;

- *hmyz, skot, obilí, ovoce* (můžeme počítat čeledi hmyzu, stáda skotu, dodávky obilí, košíky ovoce);

Vždy musíme přidat další slovo, abychom mohli danou „entitu“ počítat.

Odvoláváme se na dodatečné výrazy, é umožňují počítání.

Vánoce! rozdíl!

- *tyhle Vánoce jsem strávil tam, jiné jinde, dvoje Vánoce mi stačí s rodinou;*
- *dveře, nůžky, kalhoty;*
- slova v jejichž morfologické výbavě mám jen půl paradigmatu ve srovnání se slovy *strom, rok* ap.;
- i ty *dveře, brýle...* můžu počítat; mám na to v č. zvláštní nástroje: *jedny dveře, dvoje...*
- jazyk je vybaven k tomu, aby vyjádřil rozdíl v počtu u pl. tantum;

Potřebuju dvojí popis;

1. odpovídá bezprostřední tvarové skutečnosti; (*kalhoty* k sobě zrovna mají slovo *kalhota* x *nůžky* vs. **nůžka* – to není;

- vidíme, že v systému jazyka není něco, co by tam mohlo být a co jsme s to dokonce předpovídat: **nůžka*; přesto to není;
- rozdíl:

2. *hmyz* vs. **hmyzy, dobytek* vs. *ti dobytkové* (to je ovšem nutno/je slušné to vyčlenit jako samostatnou LJ);

- v pl. o hmyzu leda: *breberky...* ap. nebo sestoupím do větší konkrétnosti: *brouci, motýli, mouchy;*

Dotaz: kam zařadit *dětství*? poznámka z pléna: patří to pod vzor *stavení*;

- Hosk.: rozlišujeme formální paradigmatiku a konkr. texty;
- musíme vymyslet rozhovorovou situaci a budeme mít několik exemplářů/druhů *dětství*;
- tak jako *hmyz – hmyzouni, breberky* x nemám **hmyzy*;
- každé dítě má svůj kloubouk, v dospělosti vzpomínají na své kloubouky, mluví o svých klouboucích;
- každé dítě má své dětství, v dospělosti vzpomínají na svá dětství, mluví o svých dětstvích;
- slovo, é disponuje plurálem; je druhá věc, jak frekventovaně se užívá;
- → slovo *dětství* má obě čísla;

Látková: *pivo, víno, limo*;

- pl. tvary existují: *piva, vína, kávy, čaje*;
- je skutečnost, systémově zakotvená; povětšinou je chápeme jako porce, můžeme je chápat taky jako druhy;

Dotaz z pléna: A *vzduch*?

Můžeme vytvořit hypoteticky pl.: *vzduchy*; x co potřebujeme je: prokázat jejich oprávněnost → vytvořit konkrétní text; toť výzva pro studenty;

- jiný (paralelní) příklad: *ovzduší, atmosféry* jednotlivých planet; kdybych místo *ovzduší* říkal *vzduch* → pak bych mluvil o jednotlivých *vzduších* jednotlivých planet;
- nebo příklad s tím, že každý vypouští *vzduch*, všichni vypouštějí *vzduchy*;
- nutno si uvědomit, že konkr. texty stačí i nereálné, imaginární, é si čl. dokáže představit;
- musíme být připraveni na to, že v konkr. textech slovo – coby LJ – má nějaké speciální významy;
- *kolo* (bicykl) vs. *kolo* (součást automobilu);

- co s tím? máme se tvářit, že jsou to různé LJ? anebo je to jedna LJ s velkým potenciálem sémantickým, a to takové povahy, že z toho významu se aktualizuje jenom něco; a kdy? no, ve vazbě na konkr. texty;
- v konkr. textu není potřeba rozeznat, zda je to bicykl, nebo část automobilu;
- pokud s tím potřebuji je, pak vynadáme tvůrci textu!
- nejedná-li se o text umělecký, pak je záhodno vyjadřovat se jednoznačně;
- existence různých kódů: společenství lidí, i vytvářejí uzavřenou societu, pro ně jsou některé LJ jednoznačné, pro někoho zvenčí jsou tytéž LJ nesrozumitelné (např. uzavřená societa informatiků);
- zpět ke *vzduchům*: otázka je, jak snadno/přesvědčivě vytvořím konkr. text; a důl. je, jak se mi podaří někoho přesvědčit, ať se mnou v tom daném kódu mluví;
- můžu si vymyslet idiolekt, kde budou *hmyzy*;
- pokud jsem vytvořil *vzduchy*, nemůžu říct *vzduchy* ano, *hmyzy* ne;
- je zvláštním rysem systémového výkladu, že podává návod na popření/vyvrácení;

Máme možnost uvědomit si **kult.-sociální povahu jazyka**;

- můžu vymyslet jakoukoli schválnost, ale přece jen potřebuju, aby tu schválnost někdo přijal, nebo pokud něco napíšu, aby to někdo četl, byť tím způsobem nemluvil;
- Původní motivace byla upozornit, že v případě čísla je rozumné pracovat se dvěma věcmi:
- číslo tak, jak se projevuje morfologicky jenom v proměnách tvaru LJ-y;
 - vs. počet, ý se nemusí projevovat morfologicky... ..ale projevuje se syntagmaticky v různých spojeních;
 - *jedna ponožka, dvě ponožky, jedny ponožky, dvojce ponožky*;
 - (*jedna kalhota*) *jedny kalhoty, dvojce kalhoty*...

KTG. RODU;

- v souvislosti s rodem se objevují čas od času různé nadšenecké a diletantské hlasy pozastavující se nad rodem a pohlavím;
- jestliže je nutno **z důvodů jazykových** rozlišovat ROD a POČET, není-li pak nutno rozlišovat ROD a POHLAVÍ?
- Hosk. ze systému jazyka tuto potřebu nevidí;
- *student* vs. *studentka* (příklad viz staré zápisky);
- ty věci, é by bylo možné vykládat kategorií *pohlaví*, nechme je;

<i>kůň</i>	<i>hřebec</i>	<i>klisna</i>	<i>hříbě</i>	<i>valach</i>
<i>tur</i>	<i>býk</i>	<i>kráva</i>	<i>tele</i>	<i>vůl</i>

- dva definiční obory LJ-ek; je možné je sémanticky utřídit a pracovat s rysem pohlaví;
- ty jednotky fungují trochu jinak;
- lexém *kůň* je generický – nadřazený ostatním/zahrnující ostatní (nemá možnost, vědomost o specifikaci);
- neřekneme v této fci slovo *tur* (vymezeno do biologického názvosloví odborného: *tur domácí* ap. nebo frazeolog. spojení *řve jako tur*);
- v generickém pojmenování používáme slovo *kráva*;
- v tomto smyslu jsou spolu propojeny výrazy *kůň* a *kráva*;
- *jalovice* – pohl. ženské rodičské vyvinuté neaktualizované, nemá jinde obdoby (snad v rodu/třídě *homo sapiens* LJ *panna*);
- toť lexikologie;
- x uvědomme si, že mám takhle bohatou soustavu jednotek k některým biologickým druhům x k mnoha jiným to nemám: k velbloudům, jelenům; proč?
- něco to říká o **kulturních vztazích společenství příslušného jazyka**;

- do těch kult. vztahů patří i ta otázka: jestli nějaký soubor jednotek vůbec přijmeme jako D(f), který chceme vyšetřovat na základě lexikálních diferencí;
- *člověk, muž, žena, dítě, kleštěnec*;
- to si neuvědomíme, že by to mohlo být adekvátní výše uvedeným lex. řadám;

1	2	3	4	5
<i>kuň</i>	<i>hřebec</i>	<i>klisna</i>	<i>hříbě</i>	<i>valach</i>
<i>tur¹⁷</i>	<i>býk</i>	<i>kráva¹⁸</i>	<i>tele</i>	<i>vůl</i>
<i>člověk</i>	<i>muž</i>	<i>žena</i>	<i>dítě</i>	<i>kleštěnec</i>

Ad 1: rys /generické označení pro celý rod, třídu; (pohlaví indiferentní, vyvinutost indiferentní);

Ad 2: rys /pohlaví mužské ploditelské/, /vyvinuté/;

Ad 3: rys /pohlaví ženské roditelské/, /vyvinuté, aktualisované/;

Ad 4: rys /pohlaví indiferentní/, /nevyvinuté/;

Ad 5: rys /pohlaví mužské/, /odstraněné, zrušené/;

- v druhu *homo sapiens* v č. mám analogický a strukturně rovnocenný soubor LJ-ek;
- reagujete na to jinak; v případě zvířat domácích nám kulturně blízkých tomu dnes už možná nerozumíme, x uznáme, že byly důvody to rozlišovat;
- x je nám cizí představa v řadě *homo sapiens*;
- x přesuňme se do staročínského císařství nebo na osmanský dvůr;
- najednou ten soubor jednotek je logický a pro soubor tamějších tehdejších textů je to rozlišení velmi užitečné;

Jedna věc: shody u všech tří definičních oborů (D(f)) LJek.

Druhá věc: *modus existendi* těchto D(f)-ů;

- pro *koně* i *tura* ano: lépe v rámci idiolektu věcně-specializovaného;
- pro člověka takový D(f) postulovat moc dobře nelze; jedině idiolekt některé orientální despotie;

- není nic zvláštního na tom, že feminina *hlídka* nebo *stráž* se vztahují k mužským bytostem;

- *nekňuba, trdlo, nemehlo* – referenčně unisex;

Aby něco bylo substantívem, potřebuje to mít kolonku ROD; jakého pohlaví bytost to v „reálu“ označuje, je věc druhá; nespojujme to, neplet’me to.

Tedy: pro výklad rodu nepotřebujeme pracovat s rozlišením pohlaví.

INANIMATA: *rodiče, koně*;

- typickým rysem ANIMATA: nom. a ak. v pl. jsou různé;
- LJ-y *rodiče, koně* nikoliv;
- x v syntagmatu to vidět je: *drazí rodiče, drahé rodiče; vraní koně, vrané koně*;
- ještě jiná zvláštnost chování v č.:

Někdy z důvodů afektivních můžeme přeřadit: inanimatum k animatům;

- *Koukej jakýho jsem našel krásnýho hříbka...*

¹⁷ Navíc rys: jednotka coby součást biologického (terminologického) třídění dalších jednotek.

¹⁸ Navíc generický rys: schopnost zahrnout celou třídu jednotek.

- *Klucí, musíme dát toho prvního góla...* takhle se mluví (inanimatum by šlo jistě taky, x takhle se mluví);
- došlo k přeřazení subst. z inanim. do anim.;
- to přeřazení se může dít jen v sg.;
- v pl. *góly* už těžko;

Zpět ke ktg. PÁDU

- (kvůli é jsme to všechno otevřeli.)

Co všechno uznat za PÁD a proč?

Je to nějaká tradice, a říká, že čeština má 7 pádů.

Uvažte: na začátku jsme si řekli, že PÁD je to, čím je substantívum morf.-cky disponováno k synt. rolím podmětu a předmětu.

Když vezmu toto vymezení, ukáže se, že některé tradiční pády se tam nikdy nedostanou, počínaje vokativem.

- rekce lokativní? velmi „otázné“... ptž potřebujeme hezké přesvědčivé doklady toho, kdy LOKÁL (LOKATÍV) je výrazem rekce predikátu; *spolehám na tebe* (na + AK.); *zklamal jsem se v tobě* (toť v + LOK.), otázka x je, je-li to ještě pt; ptž typické uplatnění lokálu je v Pu-ích, a jsme vymezili jako samostatný VČ;
- vokativ v žádném případě;
- v tradičním chápání pádů se nám schází spousta adverbiálních výrazů;
- VOKATÍV – LJ tím vyznačuje: *já nejsem ve větě, já nikam nepatřím*;
- dotýkáme se oblasti doplnění, a mají zvláštní vymezení:
- → odbočka:
- bavíme se o významu pádu...
- existují doplnění o něčem¹⁹;
- jsou vázána na někt. slovesa a dokonce na další podmínky;
- *mluví o něčem; říká o něčem*;
- *o Marii řekl, že...* je podmínka, že v tom pokračování musí být Marie obsažená;
- *o Marii řekl, že rodiče se rozvádějí*; (tedy její rodiče);
- *o Marii řekl, že dvě a tři je pět*; (jak do toho vpasovat Marii? nejsme-li účastníky urč. skupiny, pak tomu nerozumíme... x možný text: skupina lidí, která si dělá legraci z toho, že se Marie spletla v elementárních počtech);
- *řekl, že (prolepse) jako o Marii řekl...*
- to je důvod, proč Hosk. nechce tyhle možnosti zatahovat sem;
- můžeme jistě připustit, že to jsou normální pt-y x tyto tzv. normální pt-y vyžadují, aby věta splňovala zvl. podmínky, na é při jiných pt-ech nemusíme myslet;
- vraťme se k inventáři pádů;
- PÁD nemůže být jen u dispoic PO – PT; to je jasné;
- LOK. krom rekce... obhospodařuje i PU;
- vede nás to k tomu, abychom se vyrovnali s PU-ími;

¹⁹ PROLEPSE – vytažení věcného tématu (o čem?). Doplnění přísudku, např. *napsal o někom, slyšel o někom, domnívá se o někom, že něco*.

Důležité pro PROLEPSI, že se onen VČ vytáhne před větu. V klas. řečtině je proleptickým pádem AK. V Platónově textu je slovo *duše* v AK. před větou ve smyslu *pokud jde o duši...* AK., který syntakticky ne zcela souvisí se zbytkem věty. = Toto je předmětné téma následujícího tvrzení.

PROLEPSE je tedy něco na úrovni oslovení.

Obé jsou jazykové výrazy, které k něčemu slouží, ale nejsou plně, nebo vůbec syntakticky zapojeny do věty.

Oslovení se může pojit s jakoukoli větou a není zapojeno vůbec.

PROLEPSE se vyskytuje jen u některých typů vět a nemusí být plně syntakticky zapojena.

- LOK.: č. a slk. jsou zvláštní tím, že LOK. je pád, ý k sobě nutně musí mít předložku;
- bezpředložkový LOK. byl naposledy viděn ve 13. stol, což je dost dlouho na to, abych prohlásili, že neexistuje;
- stsl. má většinou LOK. bez předl.;
- balt. jazyky mají LOKÁLY jedině bez předl.;
- když taky musí být, jak se vůbec pak k předložkám postavit?
- i ve spojení s jinými pády předložky mohou vytvářet speciální rekcí konkr. sloves;
- u ktg. pádu na počátku vycházím z jisté motivace... málopočetné syntakt. fce;
- když x toto spustím, pak mě ty analogie nutí jít dál;
- SUBST. se mohou v č. proměňovat, mohou u sebe mít PK;
- tyto věci jako možnost rozvinutí jsou důvodem, proč nezahrnu do pádů LJ-y *domů*, *doma* (odpovídající na otázky: kam? kde?);
- před naším domem, před našimi domy;
- x *doma*, *domů* u sebe nemůže mít nic;
- tato omezení a neomezení jsou důvodem, proč *večer*, *ráno* jsou SUBST. nebo ADV.;
- *Přišel pozdě večer/brzo ráno*. ADV. rozvíte dalším ADV., nikoliv ADJ;
- *Byl pozdní večer/brzké ráno* (SUBST.); shoda (kongruence);
- otázka formální v č.
- když už beru v úvahu LOKÁL, mám ho opravdu jako samostatný pád? nešlo by to vyjádřit tak, že to je PŘEDLOŽKA + nějaký PÁD jiný?
- v *řece* vs. DAT. *řece*; v *písni* vs. *písni*;
- x o *měště* vs. DAT. *městu*;
- LOK. i když má u sebe předl., existuje (aspoň v některých LJ-ách) jako samostatná jednotka; *-ech*, *ve stromech*;
- tudíž předl. LOKÁL nijak nediskvalifikuje mezi ost. pády; má stále jedinečné a samostatné koncovky;
- **shrnutí:**
- motivace: morfologická dispoice k syntaktickým rolím;
- ty synt. role vylučují některé tvarové možnosti, ým se říká např. VOK.;
- a problematizují některé tvarové možnosti, mnoho substantivních tvarů funguje jako ADV.;
- mám předsevzetí popsat jazyk;
- toť výchozí impuls;
- x kdybych se držel jen tohoto impulsu, pak spoustu tvarů nepopíšu;
- držím se toho, disponující fce podmětu a předmětu;
- x vzít na vědomí i pádové tvary jako VOK.;
- a vzít na vědomí, že předložkové pády fungují také jako ADV.;
- v čem je zvláštnost ADV.? doplnění přísudku, které je volné;
- morfologické doplnění, é nenese morfologický příznak... není to protimluv?
- není: když vezme v potaz, že ADV. je strašně jasné a jednoznačné ze svého tvaru, tím umožňují přímou interpretaci;
- v *lese*, *přes les*, *kolem lesa*; ať už je k tomu jakékoli sloveso, umíme to interpretovat vcelku přesně (viz dříve);
- je nutné umět rozlišovat: *šel lesem* vs. *pohrdal lesem* (jako *pohrdal Tomášem*... nebo cokoli);
- *šel lesem* – PU; kdežto *pohrdal lesem* – PT;
- musíme být schopni přijmout, že ve tvaru INSTR.-álu máme v jednom případě PT a v druhém případě PU.
- (*šel městem* vs. *pohrdal městem* – bližší příklad);
- skrze pády vykládám i PU;

- většina PU – jsou druhotné deriváty jmen;
- jen pár „chudáků“ bez jmenných předchůdců: *ted', tady...*
- *letos, dnes* - vazba *léto a den*; (všimněte si onoho –s na konci, pozůstatek z psl. → *letos* = toto léto/tento rok, *dnes* = tento den; = vl. pozn.);
- *včera, jitro*; skrytá vazba; věc etymologie;

28.11.2007

- co drží totožnost substantíva?
- další vlastnosti: schopnost syntagmatického rozvíjení (i tehdy, když SUBST. není SUBST. x je jen historickým prvkem, je součástí ADVERBIA);
- *přes les; šel přes les*;
- mimo tu větu můžu vědět že adv. *přes les* souvisí se subst. *les*;
- ale může se tam objevit něco v rámci toho adverbia, co je typické (možné) jen u substantivních vztahů; *šel přes hluboký les*;
- v tom ADVERBIU je tedy schované SUBST., é se projevuje;
- rozlišovat: ADV., á si drží potenciál substantivních možností vs. ADV. jiná;
- *doma, domů*; adv. jako *zde* a *tam*; nemůže to mít u sebe rozvíti (viz již výše);
- u *nás doma* (to není rozvíti ke slovu *dům*); kdežto *vešel do našeho domu*;
- jiným projevem SUBSTANTÍVA schovaného v ADV. je, že se to SUBST. může projevovat v čísle:
- *šel přes les, přes hory a doly* (vs. *přes horu a dům*);
- ADV. vytvořená ktg í pádu umožňují zvláštní morfosyntaktické chování substantív;
- deriváty: *doma, domů*: jsou ADV., ale nejsou vytvořená ktg í pádu → nepřipouštějí u sebe PK nebo obměnu v čísle;
- VOK. je pádem v tom smyslu, že umožňuje zvl. chování SUBST.;
- může mít u sebe přívlastek a může se projevovat v čísle: *milý příteli, dámy a pánové*;
- toť dodatek k minulé hodině;
- uzavírá se tímto ktg. PÁDU i JMÉNA;

Vymezili jsme větu.

Vymezili jsme jazyk (soubor prostředků POJMENOVÁNÍ a soubor prostředků USOUVZTAŽNĚNÍ).

Stran vztahů mezi PJ-ami budeme rozlišovat 2 rozměry:

- SYNTAGMATICKÝ a PARADIGMATICKÝ.
(Odbočka: • *Encyklopedický slovník češtiny*: je tam pár hesel od Hoskovce; hesla, ve kterých lze dohledat pojmy Hoskovcova výkladu; vč. *syntagmatické* a *paradigmatické vztahy*.)

SYNTAGMA A PARADIGMA

Syntagma vs. paradigma; 2 rozměry;

- syntagm. vztah – vztah jednotky k jiným jednotkám;
- paradigm. vztah – vztah jednotky k sobě samé;
- navzájem se ty dva rozměry potřebují;
- nemůžu mluvit o syntg. vztahu pokud nejde prokázat paradigm. obměnu a *vice versa*;
- chci-li prokázat synt. vztah, tak jedině tehdy, předvedu-li, že vztah zůstane stejný, i když se nějaká jednotka promění;
- stejnost synt. vztahu a proměna paradigm. vztahu na pozadí synt. vztahu;
- tím Hosk. říká znovu a abstraktněji něco, co už říkal;
- řešili jsme vymezení VČ; a k čemu je VČ? představa syntag. vztahu, ý platí pořád a je pořád stejný, ať už jsou v něm zapojeny libovolné LJ;

- stejné propojení LJ-ek, toť totožnost syntagm. vztahů;
- paradigm. vztah můžu prokázat jen tehdy, když se odkazuju na nějakou stejnou síť syntagm. vztahů;
- a ukazuju: na vztazích se nic nemění x uvnitř se něco změnilo;
- odkaz na stejné synt. pozadí dovoluje vůbec paradigm. vztah vytvořit;
- dovoluje mi argumentovat, že mám v jednom případě LJ *usiloval*, ve druhém případě LJ *vyvinul úsilí*, a tyto dvě LJy můžu zaměnit v synt. vztahu;
- *vyvinul úsilí* je ekvivalentní k *usiloval*; liší se to rysem vidovým tak jako *vyvinul* vs. *vyvíjel*;
- známe to z jiných podob: *snažil se, bude se snažit, snaží se* – jsme naučeni, že to jsou rovnocenné jednotky;
- *bude se snažit* dál nerozebíráme, je to jeden predikát a dost;
- proč je to jedna věc? s odvoláním na vztah paradigmatických v jiných větách;
- *Petr se snaží* vs. *Petr se bude snažit* atd.
- budeme muset myslet na tyto dva způsoby větného uspořádání;
- v návaznosti na morfologické ktg., é jsme rozebírali...
- předváděli jsme si, jak jsou morf. ktg různých druhů nebo z různých úrovní;
- předvedeme si, že v tom parad. rozměru je třeba rozlišovat několik úrovní;
- v případě JMÉNA (a jména podstatného) jsme konstatovali, že pád není ktg., ou se jméno svobodně proměňuje; pád je typický projev syntg. vztahů, ať je jméno v postavení podmětu, předmětu, nebo ať už se ze jména stane nějakou konstrukcí pádově-předložkovou ADVERBIUM;
- vždy syntg.: jméno se ve větě k něčemu vztahuje; pád má ve větě tuto povahu;
- ktg. RODU; ktg., se ou nemůže SUBST. vůbec hýbat;
- je to prostředek třídění subst. ve skladišti slovní zásoby; (není to záležitost gramatická); a může se to někdy projevit v kongruenci;
- zbývá ktg. ČÍSLA; á je jediná, již může SUBST. samo obměňovat; tj. kategorie paradigm. z hlediska větných vztahů;
- SUBST. je zapojeno ve větě; větné vztahy se nemění, když se to subst. promění v čísle; (můžou se jistě ukázat projevy tohoto vztahu, např. kongruence x pořad bude vyjádřen stejný synt. vztah);
- → z ktg í jména jediné ČÍSLO patří do rozměru paradigmatického;
- OSOBA a ROD se mohou účastnit projevů synt. vztahů;
- sloveso?
- vymezovali jsme morf. ktg OSOBY, ČÍSLA a RODU; toť ktg vázané na synt. ktg slovesa coby přísudku k podmětu;
- tyto ktg. sloveso nemá samo od sebe; obměňuje je vždy s ohledem na jeden VČ, ke ému ma jeden konkr. vztah;
- naopak do paradigmatického rozměru slovesa patří ktg. ZPŮSOBU a ČÍSLA; tyto ktg. má sloveso samo za sebe; může je obměňovat samo a neohlíží se na synt. vztahy;
- ((Hosk. tady nebude otevírat otázku SLOVESNÉHO RODU x kdyby na to přišla řeč: SL. ROD je něco, co je vázáno na syntagm. rozměr, neboť změna rodu u slovesa je vždy vázána na změnu synt. vztahů;
- *někdo něco dělá*; *někdo* vypadne; zůstane to *něco se dělá*; AKTÍVUM → PASÍVUM;
- dále se budeme vyhývat pojmu SLOVESNÝ ROD x je nám jasné že nepatří do paradigm. vztahů.))
- Hosk. předváděl paradigmatickou syntg. vztahů; morfologické obměny deklamujeme jedním dechem x vypovídají o různých úrovních výkladu;
- a co syntagma? není za ním také vidět různé hloubky ponoru/výkladu?

- vzpomeňme, že v Hosk. textu: rozvíjení mezi jménem a jménem; SUBST. a k němu PK, ý vyjadřuje počet;
- číslovky *jedna až čtyři* – ADJ.;
- číslovky *pět* a *víc* se chovají smíšeně: jako ADJ. v nepřímých pádech a jako SUBST. v pádech přímých (=v NOM. a AK.);
- máme ADJ., á se tvarově nemění: *fajn, prima, senza...*
- tvary *pěti, šesti, sedmi* se chovají úplně stejně;
- *pěti studentům, o pěti studentech; fajn studentům, o fajn studentech;*
- vzdor podobnosti: *skupina studentů* (*skupina* je řídicí slovo a *studentů* je slovo závislé); ale i v tom přímém pádu: *pět* závisí na slovu *studenti*;
- x: už sme se setkali s tím, že lze mluvit o dvou různých úrovních synt. vztahů;
- jedna úroveň výkladu (rovina morfosyntaktická): *pět, skupina* je nahoře; *studentů* je závislé (srov. tabulku níže);
- jiná úroveň (rovina významová): vypustitelné je *pět*, nikoli *studentů* či *studenti*;

Doplnění z jiného materiálu:

URČOVÁNÍ HLOUBKY ZÁVISLOSTI

- uvědomit si: na které jsme rovině popisu;
- : a ve kterém jsme pracovním kroku;

r. morfosyntaktická	větná závislost mezi autosémantiky
r. významová	→ jisté následky...

přednášel	čtyřem	studentům	Pks?
	pěti		rekce?

2 věty – stejná morfosyntaktická struktura²⁰... Ale jaká je jejich významová struktura? (Stejně řešení obou vět na významové rovině.)

Jak to popsat aparátem větných členů?

Na přednášku mu přišel-		Pks	Po	
	-i	čtyři	studenti.	vynechám 4 → pořad věta
		Po	Pkn	
	-o	pět	studentů.	vynechám „studentů“ → stále fčn. plně srozumitelná výpověď.. (otázka: koho?)
	-a	skupina	studentů.	

**to* *pět studentů* vs. *těch* *pět studentů* (5 jde sice nahoru x vztah *ti studenti* zůstává; navíc klitik musí dopředu) co je na čem závislé? lineární pořadí je na určité rovině x předtím to vypadalo jinak... viz násl. tabulky..

Pět studentů přišlo unavených.

- x to mi nebrání řešit to na významové rovině shodně;

• přišel →	
	• student →
	• počet

	studenti
5	ti

= *těch* *pět studentů*
pět jde sice nahoru x vztah *ti studenti* zůstává (GEN. *těch studentů*); navíc klitik musí dopředu (pozn. Pavel Caha)
 - mění se vztahy → potřebuju víc rovin, nezachytím to na jedné rovině...
 významová rovina vs. lineární pořadí – nekoresponduje to spolu;

- při přechodu na morfosyntaktickou rovinu se spojení *pětky* a substantiva přehodnocuje;
- u *čtyřky* je to standardní;
- v jiných jazycích jinak..
- → sice snaha o univerzální popis jazyka x co jazyk, to jiný případ;

toť tedy vsuvka: „Jak to popsat aparátem větných členů“;

Jestlipak nenajdeme ještě nějaké jiné příklady, jiné asymetrie, kdy v jednom morfosynt. vztahu jsou schovány různé vztahy (také syntg.-é); anebo jeden hlubší synt. vztah se projevuje několika různými synt. vztahy povrchovějšími na úrovni morfosyntaktického vyjádření... Najdeme? Nenajdeme?

- viz příklady již zmíněné: *Kritika polského delegáta byla velmi ostrá.*

²⁰ Ano, je stejná x v nom. stejná není: *čtyři studenti* vs. *pět studentů*...

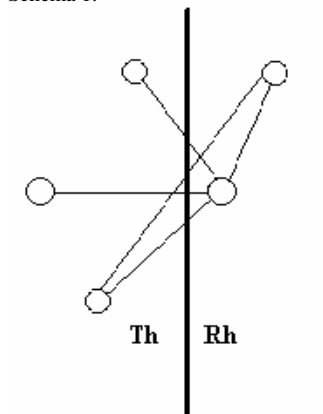
- dva významy:
- 1. někdo ostře kritisoval polského delegáta;
- 2. někoho ostře kritisoval polský delegát.
- SUBST. + PK – rekční; v syntagm. je jedna struktura; x chceme-li uchopit oba významy, musíme mít možnost ten synt. vztah mezi *kritikou* a *delegátem* na jiné úrovni ještě nějak jinak popsat; nestačí jen to: SUBST. + rekční PK;
- neříkáme ještě, jak ho popsat; jen upozorňujeme na dva odlišné rozměry;
- ten rozdíl na této rovině nepostihnu, potřebuju jinou, kde rozdíl postihnu;
- je možná i opačná asymetrie: stejný význam, ý se projeví různými synt. vztahy, vč. morfosynt. klasifikace VČ-ů;
- *kočičí zrak je velmi ostrý* vs. *zrak kočky je velmi ostrý*;
- je tam nějaký významový rozdíl?
- upozornění, že kočka je pojímána genericky (nejde o naši (konkrétní) Mícu x o druh! tj. důležité); pak by mezi těmito rozdílnými syntagmaty neměl být významový rozdíl;
- ani Hosk. neumí předvést žádný rozdíl; x na úrovni morfosynt. (na té úrovni větných členů) rozdíl je;
- různé větné vztahy, syntagm. vztahy na úrovni, kde pracuji s morfosynt. vymezením VČ-ů;
- x přitom uznáme, že je nějaká jiná úroveň (větného významu), kde rozdíl nevidím;
- (nicméně, když se někomu podaří rozdíl najít, v pořádku, doc. Hoskovec to uzná a předělá svůj výklad; x nebude ten rozdíl sám po zbytek života hledat, raději bude dělat jiné věci, což je jeho rozhodnutí a je z těch rozumnějších, á kdy udělal... ;-)
- jiný příklad:
- mám jméno, é je rozvíjeno jiným jménem (vlastním);
- v č.: je-li to jméno samo, pak se projevuje tvarem kongruentním: *Petrův klobouk*;
- je-li to jméno rozvito, projevuje se tvarem rekčním: *klobouk našeho Petra*;
- vůbec není nerozumné pojmout paradig. vztahy tak, že krom tvarů *Petr, Petra, Petrem*... jsou tam také tvary *Petrův, Petrovou, Petrovými*...
- to vůbec není nerozumné!
- *knížka kamaráda Petra* vs. *Petrova knížka*;
- Češi mohli slyšet slovenské spolužáky: *majho bratovo auto, majho bratova žena*;
- zaskočenost z takových tvarů ukazuje nedostatečnou seznámenost s historií jazyka českého;
- a ukazuje nesamozřejmost;
- příklad z češtiny 14. století: *láska bratrská na horách přebývajících*;
- co to je? není to věta, je to syntagma; o čem se tam mluví?
- není to metafora; je to naprosto konkr. vyjádření;
- nejde o klášter, jak si ho představujeme dnes; jde spíše o společenství poustevníků v lesích; poustevny nejsou daleko od sebe, bratři se scházejí;
- láska mezi bratry (duchovní láska);
- *láska* má PKS – *bratrská*; nehledí se na to, že *bratři* je v plurálu; derivát slova: *bratrský*;
- → do paradigmatu vedle *bratr, bratři*, dám i tvary typu *bratrský*...
- ti *bratři* mají u sebe PK participiálního vyjádření: *prebývající na horách, v lesích*;
- → láska mezi bratry *prebývajícími* v lesích;
- o co jde? o to, abychom si uvědomili, jak samozřejmé je to povrchové vyjádření větněčlenských vztahů, na morfosynt. rovině;
- musíme to přeložit z cizího jazyka středověké češtiny;
- hl. poučení: nedůvěřujme bezprostřednímu samozřejmému rozumění v rodném jazyce; je to krásná věc x je to první věc, ou čl. musí v lgv-ice překonat; reflektovat vlastní jazyk...

- úkol: vymýšlet/hledat další asymetrie mezi syntagm. vyjádřením větněčlenským/morfosyntaktickým a vyjádřením na jiné syntagm. rovině;
- (přečíst Mathesia: • *Řeč a sloh.*)
- je nutno zavést ještě jednu dichotomii stran větných vztahů;

AKTUÁLNÍ ČLENĚNÍ VĚTNÉ (AČV)

- pojmy: tema, réma;²¹
- věta – víme už, co to je;
- síť vztahů;
- ty vztahy mají dva rozměry: synt. a paradigm.;
- u těch rozměrů by bylo dobré někdy rozlišovat úrovně, zatím nevíme, jaké úrovně;
- systém jazyka disponuje prostředky, é ve větě (v tom celku) rozlišují:
- vypovídám o tomto vs. vypovídám o tom toto;
- je to dichotomie, tzn. rozdělení věty do dvou částí;
- o tomto já věta (nikoli já-účastník rozmluvy/dialogu! x já-věta!) mluvím...
- vs. toto o tom já-věta tvrdím;
- tema vs. réma;
- slova „cizá“, řecká;
- tema: ta část věty, která je systémovými prostředky věty označena: o tomto já věta (nikoli já-účastník rozmluvy/dialogu! x já-věta!) mluvím;
- réma: ta část věty, která je systémovými prostředky věty označena: toto o tom já-věta tvrdím;

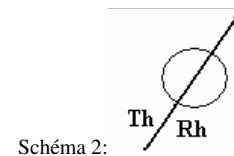
Schéma 1:

- je třeba se naučit vidět v různých systémových rozdílech projev právě tohoto stále stejného protikladu;
- *Přišel.* vs. *Přišel on.* – rozlišme tema vs. réma;
- na té rovině větněčlenské je to stále stejné; obě jsou věty dvojčlenné; nikdo nebude tvrdit, že *Přišel* je věta jednočlenná;
- rozdíl: *on* je v rématu narozdíl od věty *Přišel*, kdy *on* je v tematu;
- to x mluvíme uvnitř abstr. systému jazyka;
- ten rozdíl je mezi abstr. útvary jazyka;
- teď to předvedeme v konkr. textech;

²¹ Tema (Th), réma (Rh), θέμα, ῥήμα (běžný č. pravopis: *téma, réma*). V něm. členění větné – *Satzgliederung*.

- v jakém konkr. textu je na místě věta: *Přišel.* ?
- a v jakém konkr. textu je na místě věta: *Přišel on.* ?
- *A co Petr? Přišel.* nebo *A co on? Přišel.*
- x na jakou otázku by odpovídala výpověď postavená na větě *Přišel on.* ?
- to *on* použijete tehdy, když v situaci toho textu je dán výběr možných kandidátů na podmět a z toho výběru byl vybrán tento, nikoli jiný, o něm jsme také uvažovali...
- v úvahu *kdo přišel* přicházejí *Petr* a *Jana*; Otázka: *Přišla Jana?* Odpověď: *Ne. Přišel on.*
- nebo *on* a *ona*; otázka: *Přišla?* *Ne. Přišel on.*
- *Viděl jsem ho.* vs. *Viděl jsem jeho.*
- *Viděls ho?* *Ano. Viděl jsem ho.*
- vs. *Viděl jsem jeho* (ji ne). nebo: *Viděl jsem jeho* (ale tebe jsem tam neviděl).
- to je jeden z prostředků kontrastu, jimiž se projevuje v č. rozdíl v členění na tema a réma;
- jsou další prostředky na vyjádření stále stejného kontrastu;
- v č. i ve slk. proměna slovosledu při zachování všech ost. větných vztahů:
- *Petr přišel.* vs. *Přišel Petr.*
- rozdíl v AČV;
- *Petr přišel.* vs. *Přišel Petr.*
- *Petr* in tema vs. *Petr* in réma;
- *Co je s Petrem? Přišel Petr?* vs. *Kdo přišel?*
- ukazujeme tak to různé v systému, abychom ukázali uplatnění v konkr. výpovědi;
- pracujeme s tím v reálu (jediné, co je v jazykovědě reálné jsou konkrétní texty);
- → naše textová kompetence s tím pracuje; charakterizuje ty věty jako textově možné/nemožné; (myslím na toto rozlišení při čtení i psaní textů);
- krom slovosledu je jiným používaným prostředkem např. větná prosodie:
- *PEtr přišel.* vs. *Petr PŘIšel.* (majuskule označují větný přízvuk);
- a dále: jaké různé části, složky věty se mohou dostat do rématu;
- zatím se zdálo, že se tam dostává rovnostejně LJ i VČ;
- x musíme oddělit LJ-u od VČ-u; (příklad později);
- kromě toho můžu dát do rématu věty třeba jen nějaký paradigmatický rys vázaný na nějakou z LJ, a je v těch větných vztazích: *Řekl jsem, že to udělám, ne že jsem to udělal.*
- *udělám* vs. *udělal jsem* (jedna LJ → změna paradigmatická)
- samotná LJ udělá zůstává v tematu, všechny LJ-y jsou v tematu, v rématu je jen jeden paradigm. rys – futurum jednotky z tematu;

- dokonce je možné, aby věta neměla žádné tema a vše je réma (celý obsah věty);
- částice: prostředek jak komentovat, hodnotit obsah celé věty;
- *Bohužel jsem to udělal.*
- obsah věty sám může být jediným tematem;
- *Já jsem to udělal* (RÉMATEM je potom: věř mi, že jsem to udělal. Je to pravda.)
- *Já jsem to neudělal* (RÉMA: není pravda, že jsem to udělal).
- je tam k tomu zvláštní větná prosodie:

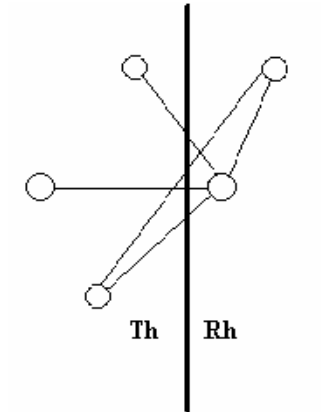
- *Já jsem to Udělal.*
- *Já jsem to NEudělal.*

5.12.2007

AČV

- nákres schématu: kolečka = LJ, hranaté závorky = paradigma (viz níže), spojovací čáry = syntagmatické vztahy;
- řez, ý odděluje tema a réma (Th/Rh);

Schéma 1:

- rozdělit větu na dvě části: na tema a réma;
- stále struktura: o tematu tvrdím réma;
- kontrast: o tematu tvrdím réma; a réma této podoby: uvědomme si, že by tam mohlo být i réma jiné podoby;
- variantou tohoto vyšetřování je větný zápor (viz níže: *nikoliv s Honzou*);
- povaha větného záporu: o tematu neplatí to, co je kladný obsah rématu:
- *Petr nepřišel.* vs. *Nepřišel Petr.*
- o Petrovi neplatí, že přišel vs. o přicházení neplatí, že ho vykonal Petr
- *Mluvil jsem s Karlem.*
- *Mluvil jsem s Karlem, nikoliv s Honzou.*
- věta záporná: *Nemluvil jsem s Karlem.* (má stejnou strukturu, stejný řez, jestliže: *Nemluvil jsem s Karlem, nýbrž s Honzou.* = *Nemluvil jsem s ním, nýbrž s někým jiným.*);

Mluvil jsem s Karlem.

mluvil (řez)

(řez)

já (řez) *Karel*

S Karlem jsem nemluvil. (A s kým jsem teda mluvil... s nikým – konsistentní text);

Nemluvil jsem s Karlem. (A s kým jsem teda mluvil... s nikým – nekonsistentní text);

- důraz: prosodie: důraz na *s Karlem* (*S Karlem*);
- totožnost věty stojí také na prosodické kontuře (viz výše);
- v útvaru věty se pracuje s prosodickou konturou a ta kontura skáče po slabikách;
- v té sekvenci slabik je vždy schováno mnoho položek;
- prosodicky nejsem s to vyčlenit jenom tu zvláštní položku, o ou mi jde;
- do rématu můžu dát nejen celou LJ + nějaká její doplnění;

- hranicí mezi tematem a rématem vyčleňuju jak LJ Karel, tak podobu syntagm. vztahu mezi jednotkou Karel a jednotkou mluvil;
 - i na úsečkách spojujících LJ-y je hranatá závorka symbolizující, že těch vztahů může být více... (viz níže příklady 1, 2, 3);
 - *Nemluvil jsem s Karlem, nýbrž o Karlovi.* (zůstává pravda, že jsem mluvil; zůstává pravda, že s tím souvisel Karel, jediný rozdíl je povaha vztahu mezi Př *mluvil* a jednotkou *Karel*);
 - AČV bude vypadat jinak: všechny tři jednotky zůstanou v tematu, a réma vytne zvláštní rys SYNTAGMATICKÉHO vztahu;
 - ta spojnice, čára: říká nejen, že je vazba x že je vazba urč. druhu;
 - *mluvit* [s někým] vs. *mluvit* [o někom] – 2 různé druhy vazeb;
 - doklad toho je, že můžu použít obě vazby najednou: *mluvit s někým o někom*;
 - v rématu je tedy jen prvek *o kom*, ý alternuje s prvkem vazby *s kým*;
 - jinými slovy: v rématu je jen druh syntagmatického vztahu, ý alternuje s jiným syntagmatickým vztahem;
 - → v rématu může být nejen LJ se svými vztahy x může tam být jenom samotný vztah;
 - Hosk. dal právě ten příklad v podobě rozdílu (něco, co je tam, kde by mohlo být taky něco jiného);
 - stejně tak by ten rozdíl mohl protínat rozměr PARADIGMATICKÝ;
 - *S Karlem jsem nemluvil, s Karlem teprve budu mluvit.*
 - (*ne*)*mluvil* vs. *budu mluvit*; PRAET. vs. FUT.;
 - v rématu je rys FUTURUM, ý alternuje s rysem PRAETERITUM;
 - hranicí tematu a rématu roztínáme větu;
 - větu chápeme jako síť vztahů (mezi LJami); vztahy: paradigm. vs. syntagm.;
 - když vedu řez skrze větu, vytínám LJy; když ji vytnu: vytnu LJy, á je ve větě v jistých vztazích; a jen kontrastem k jiným větám můžu upřesnit, jestli vytínám LJy jako LJy;
1. *Nemluvil jsem s Karlem, nýbrž s Honzou.* – zůstávají všechny vztahy, rozdíl: nebyl to Karel, byl to Honza;
 2. Nechám LJy a vyměním jen některé ze vztahů: *Nemluvil jsem s Karlem, mluvil jsem o Karlovi.* Mluvil, já a karel, (3 LJy) zůstávají v tematu...
 3. A paradigm. rozměr: *S Karlem jsem nemluvil, teprve budu mluvit.* LJy zůstávají, synt. vztahy zůstávají, rozdíl: paradigm. rys: PRAET. vs. FUT.;

Ten rozdíl se dá poznat, jen když něco srovnám.

Ano, ale neměli bychom být překvapeni (dostali jsme se do doupěte strukturalistů... vše se vysvětluje diferencí: vztah něčeho k něčemu jinému). Viz přednáška v PowerPointu

• *Práce se znakem.*

Odbočka: Z pedagogických důvodů předveden kontrast minimální. Lze taky „kontrastovat“ více věcí najednou: *Není pravda, že jsem mluvil s Karlem, budu mluvit o Karlovi*²². – když je tam těch upřesnění víc najednou, bude to znít jako vtip rádia Jerevan... Je pravda, že v SSSR vypěstovali kukuřici velikou jako telegrafní sloupy? Odpověď rádia: V zásadě je to pravda, až na některé podružnosti: ta velikost není taková, ty rozestupy ano.

Uvědomte si, že **to, co je v tematu, se vždy podává, jako by to bylo pravdivé a platné.** To, co je v rématu, má oproti tomu jiný modus platnosti. To není samozřejmé. My s tím však zcela samozřejmě a korektně pracujeme... když rozumíme textům a když sami texty vytváříme...

²² Mění se syntagmatický vztah: *s Karlem* vs. *o Karlovi*, a zároveň paradigmatický vztah: *mluvil jsem* vs. *budu mluvit*.

Pojmy AČV se dá hezky objasnit něco, co je neřešitelná aporie (*ἀπορία*) z hlediska formálně logického přístupu k jazyku.

Příkladem aporie:

Výrok: *Soudobý francouzský král je holohlavý.*

Negace: *Soudobý francouzský král není holohlavý.*

Oba nepravdivé:

Soudobý fr. král je v tematu – čili je podán jako skutečnost; tvrdím, že existuje;

a to se mívá s naším současným světem → obě věty nepravdivé;

Letošní brněnský veletrh nenavštívil soudobý francouzský král.

- při vši neobvyklosti je to výpověď pravdivá; byť jedná s neexistující osobou; ta neexistující osoba je totiž v rématu;
- jiný příklad: Mužstvo svátečních sportovců fotbalu hodnotí Karla a jeho nasazení v posledním zápasu... a padne věta: *Karel se však nezasloužil o naše vítězství.*
- a) možné pokračování: *Je to takovej mamlas, že sme prohráli...*
- b) jiné možné pokračování: *To vydřeli ti ostatní...* (přece jen jsme vyhráli x ne zásluhou Karlovou);
- co platí je existence Karla; (ale *vítězství* není jisté, je nadhozeno jako možnost);

O naše vítězství se nezasloužil Karel.

vítězství je v tematu: → vítězství bylo, jen to není Karlova zásluha;

Odbočka:

Dotaz: když se jedná o změnu paradigmatu, sloveso zůstává stejné, jen se mění jeho čas?

Odpověď: Ano. LJ zůstává stejná, mění se jen čas.

Prostředky pro vyjadřování rozdílu v AČV

- zatím jsme pracovali *explicitě* s prostředky větné prosodie; předváděli jsme důraz intonační (nebo obecně prosodický) zhup, ý ukazuje, kde je réma;
- vedle prosodických prostředků je častým prostředkem (v č. i slk) pořadí LJek ve větě, aniž se tak mění syntaktické (větné) vztahy, é jednotky vyjadřují;
- zvláštnost těchto jazyků spočívá v tom, že synt. vztahy nejsou určeny postavením LJek ve větě;
- ve fr., aj. to tak nefunguje;
- *Mluvil jsem s Karlem* vs. *S Karlem jsem mluvil.*
- slovosledné změny: *Přišel Karel.* vs. *Karel přišel.*
- tyto protiklady lze předvádět i ve větách „větších“, kde možností proměn je více;
- 1. *Karel jel z Ostravy do Opavy.*
- 2. vs. *Karel jel do Opavy z Ostravy.*
- 3. vs. *Karel z Ostravy do Opavy jel.*
- 4. vs. *Karel do Opavy z Ostravy jel.*
- ad 1. uspořádání: několikeré vedení hranice;
- *Ostrava, Opava*: obě v rématu;
- odpověď na otázku: *Kudy cestoval?* v rématu je jen *Ostrava* a *Oprava*;
- odpověď na otázku: *Kam jel Karel z Ostravy?* Odpověď: *Karel jel z Ostravy do Opavy.*
- ad 2. připouští jen jednu hranici: v rématu je z *Ostravy*; vše ostatní v tematu; = odpověď na otázku: *Odkud jel Karel do Opavy?*

- ad 3: = odpověď na otázku: *Jak se Karel z Ostravy do Opavy dostal? Jel.* (Mohl jít pěšky, mohl letět.)
- ad 4: = odpověď na otázku: *Jak se Karel do Opavy z Ostravy dostal?*

Textová jednotka – výpověď. Vzorová výpověď – věta. Otázkou předvádím/naznačuju text, ve kterém by se uplatnila výpověď postavená na větě o jistém konkrétním rozdělení tematu a rématu.

Karel jel z Ostravy do Opavy. – tato struktura (ani ne věta) je nejednoznačná – připouští několik možných vedení hranice... Tímpádem to není jedna věta, jsou to věty různé. O kterou konkrétní podobu se zde jedná? Záleží na tom, ou hranici vezmu. Naznačuju texty, ve kterých se hodí právě tato strukturace právě s touto hranicí a jiná hranice by tam neseseděla.

Karel jel z Ostravy do Opavy.

	<i>jel</i>	
(konatel)	(odkud)	(kam)
<i>Karel</i>	<i>Ostrava</i>	<i>Opava</i>

- LJy;
- upřesnění synt. vztahů;
- konatel (nebo chcete-li podmět);
- odkud a kam: je způsob vztahu; upřesnění synt. vztahu;
- Mám strukturu: *Karel jel z Ostravy do Opavy.*
- tato struktura je nejednoznačná stran hranice tematu a rématu;
- umožňuje vytyčit více hranic;
- mezi *Karlem* a vším ostatním; → s touto hranicí je to jedna konkrétní věta (která je zároveň odpovědí na otázku: *Co je s Karlem?*);
- *Karel a jel* vs. *Ostrava a Opava*;
- to je jiná věta: hodí se jako odpověď na otázku: *Kudy Karel cestoval?* (jiný text, jiná výpověď, jiná věta, s předchozí se v mnohém shoduje, liší se jen hranicí mezi tematem a rématem);
- *Karel, jel, Ostrava* vs. *Opava*;
- zase jiná věta: odpověď na otázku: *Kam jel Karel z Ostravy?*
- Když se odvolávám na ty texty, pracuji z otázkami, přeháním školský závazek: odpovídej celou větou; odpovědi jsou běžně vyjádřeny jen rématem (tema neopakujeme).

Karel z Ostravy do Opavy jel.

- všechny syntaktické vztahy i všechny LJy jako u struktury předchozí x oproti předchozím je tato struktura jednoznačná;

Karel, Ostrava, Opava vs. *jel*;

= odpověď: na otázku: *Jak se Karel z Ostravy do Opavy dostal?* (viz výše);

- větotvorných obměn je vícero; možná obměna, kde na počátku je: *šel...*
- toť typické uspořádání pro věty, které mají všechno v rématu;
- → tema může být prázdné; věta může být celá rématická;
- věta pak začíná přísudkem: *Hoří! Zvoní telefon! Jede auto...* vs. *Auto jede. Auto je v tematu.* = Odpověď na otázku: *Co se děje s autem?*

- *Auto jede. vs. Jede auto.*
- námitka: vypovídá to totéž o autu a jízdě; to je pravda x pravda nezajímavá;
- náš záměr je podat to tak: že viz výše;
- *bacha! jede auto!*

Neexistuje symetrický protiklad: věta, á by měla jenom tema, ale žádné réma. Takový případ není!

Neuplatnili bychom takovou větu ani ve výpovědi.

Tematickou částí dávám najevo, o čem budu mluvit. Pokud bych však začal promluvu a řekl jen, co je dáno, a nic nepřidal, poruším konverzační/výpovědní konvence... chovám se neslušně.

Rozlišujeme konvence:

- polarita abstr. systém vs. konkr. texty;
- na straně systému máme aparát, jehož součástí je tema, réma, AČV...
- na straně textů máme kulturně-sociální normy, jak texty tvořit a jak je vnímat;
- normy vytvářejí představu jazykově slušného chování: sdělnost při hovoru;
- špatně vnímáme, když se dozvídáme něco, co už jsme věděli;
- to' ilustrace toho, že věta bez rématu je nepoužitelná;
- dejme tomu, že ji máme: Jaké má uplatnění?
- Budeme mluvit o *tomto*. (Ale pak o *tomto* nic neřeknu.)
- to' věta textově nepoužitelná;
- → u každé věty předpokládáme réma a to hledáme.

Jak poznám, že ve větě není tema?

Kontrasty a možným uplatněním.

Oheň hoří. – uspořádání: tema: *oheň*, réma: *hoří*; situace: pokouším se rozdělát oheň, nejde to, až pak konečně radostně konstatuju: oheň hoří.

Hoří oheň. – vymyslete pro tuto větu text, aby tam ta věta svým uspořádáním sedla;

- srovnání s *Auto jede. vs. Jede auto.*
- může to být totéž: *Hoří oheň a Jede auto.* je to analogické; věta takto strukturovaná;
- věta čistě rematická;
- *Hoří oheň* – nebude upozornění na požár x líčení nějaké idyly, letní, při výletu: *túru už mám za sebou; vytáhli jsme lodě, hoří oheň, chystá se večere, je nám dobře;*
- příklad *Hoří oheň* – věta čistě rematická funguje jako výpověď v tomto textu;

Co zůstává (jako krajní příklad):

Karel z Ostravy do Opavy jel.

Struktura takto uspořádaná se může uplatnit jako námitka na tvrzení, že se na to vyflákl: *Ne, to není pravda! Karel z Ostravy do Opavy jel.*

- všechny LJy jsou v tematu, a rématem je: vše, co říká tato věta, platí;
- *Já jsem to udělal.*
- Všechny ty vztahy jsou v tematu a v rématu je jen potvrzení: skutečně jsem to udělal; (důraz na *Udělal*);
- to je minimální podoba rématu x pořad ještě nějaké nenulové réma;
- nákres:

udělal <PRAET.>(řez) <ano/ne> = možnost paradigmatického rysu²³
(AGENS/PODMĚT) (PATIENS/PŘEDMĚT)(řez)
já *to* (řez)

- kdyby nebyl důraz na *Udělal* (s jiným prosodickým průběhem bude mít věta jiné členění...)
- *JÁ jsem to neudělal.*
- *Já jsem to neudělal, to udělal soused.* (zase to musím porovnat);
- je třeba si uvědomit, že při jistém postavení VČů, je ta struktura nejednoznačná;
- má tam více možností;
- při jiném postavení VČ-ů má jiné možnosti, při ještě jiném postavení je jednoznačná;
- to je třeba znát;

²³ Srov. výklad o částicích, že umožňují modální vliv na větu: *bohužel* ap.